

DR. JOS. KACHNÍK.

Nekřesťanská ethika Spencerova a křesťanská ethika Tomáše ze Štítného a J. A. Komenského ve výchově.

II. Jednání a jeho mravní přičetnost.

Zdárná výchova nese se k tomu, aby se z chovance stal pevný charakter. Charakter pak tkví v tom, aby chovanec jednal důsledně dle správných mravních zásad. Správné a důsledné jednání dle ustálených mravních zásad jest tedy účelem výchovy. Patrně, že záleží ve výchově mnoho na tom, jak se jednání chovancovo pojímá. Má-li býti totiž toto jednání dle mravních zásad správné a důsledné, musí vycházeti z vnitřního přesvědčení, ustáleného a pevného. K tomu potřebí, aby chovanec nejen látku ze zkušenosti zevně pojal, ale aby ji ideově uvnitř zpracoval a správnost představ takto nabytých zkoušel na pravdách a zásadách nezvratných, rozumu lidskému samým Tvůrcem vštípených. Jen když se chovanec svobodně rozhodne, dle zásad nezvratných své zásady upravití aneb se od nich uchýlí a dle toho jednati, může se mu jednání jakožto původci buď k dobrému aneb k zlému přičítati. K důslednému a svobodnému jednání vnějšmu musí podnět vždy ze vnitřku, z ducha, z vůle, rozumem řízené, vycházeti. Jinak bylo by jednání bezděčným a proto nepřičetným. Důslednost pak mravního charakteru vyžaduje, aby chovanec vždy tak jednal zevně, jak smýšlí uvnitř. Posuzujeme-li tedy mravní cenu jednání chovancova — je-li dobré či zlé — nemožno nám odezíratí od vnitřního přesvědčení, ba toto podléhá především mravní přičetnosti, neboť jest kořenem a podnětem jednání zevnějšího. Proto jest na vychovateli, aby popředně ku vnitřnímu smýšlení chovancovu přihlížel, chce-li vůbec mravní charakter vypěstiti.

Jak se k těmto samozřejmým, přirozeným zásadám mravouky křesťanské zachoval Herbert Spencer?

a) Jednání mravního neuznává leč zevnější, a to považuje za výslednici všeobecného nutného vývoje v přírodě, upíraje tak nepřímou svobodu vůle chovancovy; b) k dobrému neb k zlému přičítá skutky chovancovy dle toho, pokud k rozmnožení života vlastního a jiných či k vlastní a cizí blaženosti přispívají; c) tato hmotná

blaženost jest mu cílem a měřítkem výchovy, jež stálým vývojem se zdokonaluje, ale pevných povždy platných zásad dosud postrádá.

a) Spencer jednáním zově součet veškeré účelné úpravy skutků, od případů nejjednodušších až ku nejsložitějším, jakákoli je zvláštní povaha úpravy té, a to ať máme na paměti veškeru úpravu nebo jen jednotlivé její složky. (Dané pravdy mravoučné, str. 15.). Dle něho jednání tvorů vyšších od jednání lidského a jednání tvorů nižších od jednání tvorů vyšších nejvíce se liší účelnou úpravou skutků, která jest jednodušší a méně dokonalá (l. c. str. 16.). Není tedy jednání lidské podstatně rozdílným od jednání tvorů nerozumných, nýbrž liší se od něho větší jen dokonalostí. Jako prý není rozdílu mezi tělem a duší lidskou co do vývoje, ale oboje vyvíjelo se z forem nižších ku vyšším, jako tvorové všichni jeden celek tvoří a souvislou řadou působením dvou hlavních zákonů biologických: dynamického a statického, totiž akkomodace a dědičnosti, se vyvíjeli: tak i jednání všech tvorů tvoří prý jeden celek a liší se jen tím, že stálým přispůsobováním stává se jednání tvorů vyšších účelnějším, jsouc složitějším a proto také dokonalejším. Napřed prý jest činnost bezúčelná, jako n. př. u nálevníka, jenž na slepo bloudí a neřídí se ve běhu předmětem, ale uchopuje živnou hmotu náhodou se mu namanuvší, a proto 99 těchto živoků zmírá hladem. U vírníka je prý přispůsobení již větší, neboť uchopuje vířivými brvami živočichy kolem něho vířící, věsí se za ocas, stahuje tělo a uchraňuje se před záhubou. Dokonalejší pokrok ústrojný projevuje se dokonalejším jednáním. Hlavonožec již se žene za rybou, skrývá se v temnostech inkoustového černidla, i zajišťuje si trvání. U páteřníků ryba bloudí hledajíc něco k snědku, leká se větší ryby, klade mnoho jiker. Účelnější jsou prý však úkony slona; užívá chobotu, tesáků i těžkých noh k obraně. K tomu přistupují účely výpomocné: jde se schladiti do vody, utrhne větev a ohání si mouchy, vydává zvuk, aby byli jiní slonové upozorněni (l. c. str. 20). „Na to nyní zkoumajíce — dí Spencer — skutky ssavců nejvyšších. lidí totiž, poznáváme, že účelná úprava zde nejenom jest hojnější a lepší než mezi ssavci nižšími, ale taková též při plemenech vyšších než při plemenech nižších“ (l. c. str. 20). U vzdělaných je lepší potrava, lepší oděv, lepší obydlí než u divochů. „A s umělejšíím živobytím, jež jest ovocem většího počtu sledovaných cílů, zároveň jde také zvýšené trvání života samého (co do délky a co do šířky — mnohosti), což všeho jest účelnějším“ (l. c. str. 21.) S tímto jednáním zachování sebe rovnoměrně vyvíjí se i jednání, jež cílí za zachováním rodu. I tu lepší ústrojí umožňuje činnost dokonalejší. Divoch pokračuje v jednání sebezachování dokonaleji než živočišstvo, obstarává potřeby dítek hojněji a otcovská péče trvá déle a cvičí dítky v umění a v pracích, které se přizpůsobují podmínkám životním. U člověka vzdělaného stává se účelná úprava při výchově dětské daleko umělejší i počtem vytknutých cílů, i rozmanitostí užívaných prostředků i vydatnějším jich upotřebením; pomoc pak rodiče poskytují i dozor vykonávají přes dobu ranního života daleko delší (l. c. str. 23.). V boji o život stávají se skutky sebezachování účelnější a s nimi zároveň i dokonalejší výchova dětská. To ovšem nemůže se státi, aniž vyrůstala představa, že když jeden sleduje cíle své, brání druhému; proto mají členové společnosti tak jednati, aby každý svých cílů dosáhnul, nebráně jinému dojití cílů svých, ale naopak vzájemně mu pomáhaje (l. c. str. 25.).

Toť nauka Spencerova o jednání a jeho mravní přičetnosti! Jednání jest součet zevnější úpravy skutků a vyvíjelo se od tvorů nejnižších

k nejvyšším, tvoříc jednotku, v níž jsou rozdíly jen ty, že u druhu vyššího účelná úprava jest hojnější a lepší.

Kdyby skutečně jednání všech tvorů bylo jednotkou, jež se poněáhu vyvíjela, byl by musil Spencer dokázati, že se jednání člověka vyvinulo z jednání ssavců nižších, jednání těchto z jednání páteřníků, jednání páteřníků z jednání hlavonožců, jednání či úkony neb skutky hlavonožců z pohybů vířníků a jednání vířníků z nahodilých pohybů nálevníkův. Či jinak řečeno, poněvadž dle Spencera lepší ústrojí umožňuje i dokonalejší činnost, bylo mu dokázati, že se ústrojí člověka vyvinulo z ústrojí ssavců nižších, ústrojí ssavců z ústrojí páteřníků, a tak dále až k ústrojí nálevníkův. Toho však Spencer nedokázal a také dokázati nemohl. Všichni nižší tvorové pod člověkem vykonávají pohyby ústrojí vždy tímž způsobem. Nálevník stále stejně na slepo bloudí, vířník nemůže nestahovati tělo a uchraňovati se tak před záhubou, hlavonožec nemůže se neskryvati v temnostech inkoustového černidla před pronásledovatelem, ryba nemůže neklásti jiker atd. A všichni tito tvorové a jiní člověka níže stojící vždy stejně výkony své upravují. Včela od staletí stejně stavi buňky, rozliční druhové ptactva od staletí hnízda svá vždy tímž způsobem zakládají. Ale člověk může někam jíti, ale nemusí, může se proti nepříteli brániti, může užiti toho či onoho prostředku k sebezachování, ale nemusí, přemýšlí také a mění prostředky k dosažení cíle, který si sám vytknul, každou chvíli. Zkrátka, činnost tvorů nižších člověka jest neuvědomělá, činnost člověka jest uvědomělá. „Jest tedy — praví Komenský — člověk tvor sic boží, jako i země, voda, kámen, dřevo, hovado, pták atd. a co jim, totiž: byt, život, cit a cititedlnost, to také všecko člověku dáno, avšak ještě mu s nebe nadchnutím boha samého rozumnost přidána, aby, že jest něčím, že živ jest, že cítí a činí něco, rozuměti a tak i sebe i boha, učinitele svého, i všeliké jiné skutky jeho a skutky tvorů jeho znáti, a k čemu co a jak jest a býti má, uvažovati uměl a mohl. A v tomž již s ním žádný zemský tvor spolku tovaryšství nemá; sám on obrazem všemohoucího boha slove a jest“ (Didaktika, str. 4—5.). Jednání neuvědomělé a jednání uvědomělé jsou protivy podstatné a proto nemohou úkony zvířat a úkony člověka tvořiti jeden celek, aniž mohla se činnost zvířat neuvědomělá vyvinouti v uvědomělou u lidí, neboť by v účinku bylo více než v příčině, což všem logickým pravidlům odporuje.

Vývojná theorie Spencerova jest naprosto klamná a neodůvodněná. „Celkem doznati musíme, že schází naprosto fossilní typus nižšího jakéhos lidského vývoje“ — dí Virchov (Die Freiheit der Wissenschaft, str. 30.). Není plemen lidských vyšších, jež by se dle Spencera z nižších byly vyvinuly. „Staří troglodité — dí tentýž Virchov — hotovitelé staveb kolových a obyvatelé rašelinišť, byli společností úcty hodnou, majíce hlavy takové velikosti, že by se mnohý nyní žijící člověk za šťastna pokládati mohl, kdyby takovou hlavu měl.“ Nedá se také dokázati, že by s postupem vzdělanosti a zpříjemňování života byla zároveň dokonalejší se stávala výchova dětská. Naopak byli národové, již účelným jednáním dovedli si zpříjemniti a prodloužiti život svůj, aniž zároveň se vzdělaností a s pohodlným jich životem postupovala výchova. Římané v době rozkvětu věd a umění a v plnosti rozmařilého života svěřovali výchovu dětí otrokům, kdežto ji dříve sami řídívali.

Zařadiv takto Spencer člověka do všeobecného vývoje, jenž nutným zákonům přírodním: výběru, přizpůsobení a dědičnosti podléhá, zbavil jej svobody vůle a svobodného sebeurčení. Chovanec podroben prý jest od přirozenosti chybám, jež po rodičích zdědil. „Je-li dědičné přenášení zákonem přírodním — dí Spencer —, jak to každý přírodopysk ví a jak to i naše denní poznámky a běžná přísloví doznávají, pak průměrně v chybách dětí se zrcadlí chyby rodičů; průměrně pravíme, protože jsou výsledky přenášení dědičného velice složité, když k nim také se přidávají rysy zděděné po předcích, a proto jest shoda dotčená jen povšechna a nikoliv podrobná.“ (Vychování rozumové, mravné a tělesné, str. 75.). Jest tedy chovanec dle Spencera od narození zatížen, něsvoboden. Uváží-li se, že tentýž Spencer vnitřní jednání za úkony fyziologické pokládá, a nepřímou tak existenci nesmrtelné duše upírá, jednání pak zevnější jen za prostředek má, aby si chovanec život zpříjemnil, tu nedivno, že Spencer na dobro zbavuje chovance oněch vůdčích úkolů, jež Komenský stanovil, aby totiž chovanec „znal jasně sebe i všecko, aby řídil rozšafně sebe i všecko, aby obracel sebe i všecko k studnici té, z níž plyne všecko, aby věděl, jak mravně, ctnostně, rozšafně a prozřetedně sebe i všecky své činy vnitř i zevnitř řídití má“ (Didaktika, str. 13—14.). V soustavě Spencerově není výchova vůdkyní lidstva, ale děvkou nutného vývoje a mění se dle převahy těch kterých hmotných sil v boji o život.

b) Při výchově popředně jest míti na zřeteli účel výchovy. Na tom závisí směr a všeliké jednání vychovatelovo. Účel výchovy jest totožný s účelem chovance. Spencer dí, že posledním článkem vývoje tvorstva, tedy i člověka, jest zvýšené trvání života, což všeho jest účel nejvyšší (Dané pravdy mravoučné, str. 21.). Jest tedy cílem člověka, aby účelnou, povlovně se vyvíjející činností pilil k všestrannému rozmnožení a zvýšení trvání života, jak co do délky tak i co do obsáhlosti a počtu úkonů životních. Toho pak jest dosahovati ve všech oblastech, v nichž se vývoj tvorstva uskutečňuje, totiž v oblasti fyzikální, biologické, psychologické a sociologické. Pohlédneme se zatím po dvou oblastech prvých.

V ohledu fyzikálním jest na člověku — chovanci, aby úkony jeho spořádány byly pořádkem soudobým a postupným, aby udržoval hybnou rovnováhu mezi úkony vlastními, varuje se výstředností, a mezi výkony vlastními a soudobou činností společností — což mravností se nazývá (l. c. str. 67.). V ohledu biologickém jest na chovanci, aby jednotlivé funkce povahou, měrou a složením přizpůsoboval k jednotlivým činnostem, kterými se rovnováha udržuje, a ze kterých se skládá život dokonalý; takové přizpůsobení znamená dosažení cíle, ku kterému pokračující rozvoj jednání mravního neustále směřuje, totiž k všestrannému rozmnožení a zvýšení trvání života (l. c. str. 88.)

Jest zvýšené trvání života skutečně nejvyšším bodem rozvoje jednání mravního? Jest trvání života nejvyšším dobrem, jež může člověka oblažiti?

Kdyby bylo trvání života nejvyšší dokonalostí v rozvoji tvorstva, musil by život lidský a to život vzdělanců nejdéle trvati. Tomu však není tak. Velryby, sloni, kapři a štíky dosahují často stáří až 200 let, ale člověk jen let 70—80 a zřídka kdy let 90. Jest dále dokázáno, že národové staří častěji dosahovali vyššího stáří než národové pozdější. Kde jest tu postupný vývoj? Kde jest onen pokračující rozvoj jednání mravního k dokonalosti, když přece známo jest, že národové na

výši osvěty stojící tokem času do barbarství upadli, aby se opět poněmáhlu k vyššímu stupni vzdělání povznášeli, což Spencer sám ve své sociologii připouští? Nikde v ostatním tvorstvu podobného úpadku nespátřujeme. Spencer ovšem namítá, že se nejedná tolik o délku jako spíše o intenzivnost a bohatost života. Než marná výmluva! Každý i ten nejchudší, jehož život není bohat na úkony, i ten nejbohatší, jehož život jest pln rozmanitosti, touží ne tak po plnosti, jako spíše po prodloužení života alespoň o půl. Kdyby dále ve vývoji krátkost života lidského dala se vysvětliti plností a intenzivností, pak by tento zákon platiti musil i u tvorů nižších. Ale dělnice a samičky mravenčí žijí několik let, kdežto samci sotva několik neděl přetrvávají. A přece není žádného rozdílu mezi nimi ani co do velikosti těla, ani co do ústrojí, ani co do výměny látek. (Dr. Weismann, *Über die Dauer des Lebens*, str. 7.). Trvání života nemůže býti cílem jedinců, k němuž by přírodním výběrem v boji o život a stálým se přizpůsobováním špěli, nýbrž zvýšení trvání života vymyká se všemu mechanickému rozvoji, jsouc stanoveno mocí vyšší ku zachování druhů tvorstva a jsouc vyměřeno jen na tak krátkou dobu, jak toho zachování toho kterého druhu živočišstva vyžaduje. Královna u včel, jež sama jen vajíčka klade, žije dva až tři, zavdy i čtyři až pět let, ale dělnice dosahují jen staří šesti až sedmi měsíců a trubci dokonce jen čtyř měsíců. Proč? Patrně proto, že královny k zachování druhu potřebí jest, nikoli však dělnic a trubců, jež líhnoucí se nové pokolení ihned nahradí. Tohoto rozdílu v trvání života není příčinou opotřebením ústrojí v boji o život. Samičky vosí, jež nejen kladou vajíčka, ale i potravu obstarávají a na stavbě buněk pracují a tak ústrojí své zvlášť křídla více opotřebují a následkem toho většinu nebezpečí záhuby vydány jsou, žijí mnohém déle než samci. Oplozené samičky zalézají k zimnímu spánku do skulin, kdežto samci v říjnu hynou; ale jakmile samičky na jaře nasadily novou kolonii, zmírají a nepřetrvávají léta více. Trvání života není výsledkem přizpůsobování se k činnostem jiným, ale jest účelnou činností Prozřetelnosti Boží na zachování druhů a udržení rovnováhy v přírodě. Nikdo z lidí, byť sebe více se přizpůsoboval, sebe více se šetřil, věku lidského nepřežil. Řekne někdo: ústrojí se opotřebovalo. Ale proč se opotřebovalo? Proč umírají mnozí v plné síle při všem šetření zdraví svého? Proč jepice sotva se vylíhla, ihned vajíčka klade a hned zase hyne, aniž ústrojí svého vůbec mohla opotřebiti? Kdyby vyšší moc život neukracovala, brzy by se země přelidnila.

Může tedy trvání života nejvyšším dobrem a nejvyšší blažeností člověka býti? Trvání života, jež jest nejisté, každou chvíli může ukráceno a ukončeno býti? A což těm, již bídě se živí, není-liž radostnější smrt než život?

Proto nemožno také jednání nazývati dobrým, že životu prospívá, aneb nazývati je špatným, že životu ubližuje, jakoby jednání bylo dobré nebo špatné podle toho, jaký jest jeho celkový účinek, radostný či bolestný. (Dané pravdy mravoučné, str. 32.). Toť nauka Epikurova, jež vedla Římány k takové prostopášnosti života, že se kvetoucí říše jejich rozpadla! Velmi chybuje Spencer, tvrdí-li, „že všechny theorie o mravnosti ať mají východisko jakékoliv, shodují se v tom, že to jednání je dobré, jehož celkový výsledek bezprostředný či vzdálený jest blahodárný, a to jednání že je zlé, jehož celkový výsledek bezprostředný či vzdálený je škodliv,“ a píše-li dále: „posledním a hlavním pravidlem,

podle něhož všichni lidé činnost nějakou posuzují, jest, plodí-li činnost ta štěstí či bídu.“

„Opilství (prý) považujeme za hřích, protože přivodí tělesnou skleslost a spojená s ní zla mravní na opilce i jeho potomstvo. Kdyby krádež působila rozkoš jak zloději tak okradenému, to bychom (prý) ji nenašli v seznamu hříchů lidských. Kdyby to byla věc možná, aby nějaká láskyplná činnost rozmnožovala utrpení lidské, nám bylo by (prý) ji zatracovati, my bychom ji za činnost láskyplnou uznávati nesměli“ (Vychování rozumové, mravné a tělesné, str. 78.). Který výsledek je blahodárný a který je celkově škodlivý? Co se jednomu blahodárným býti zdá, to druhému jest škodlivým. Může taková nauka vésti chovance k pevným mravním zásadám, aby se dle nich jeho charakter utvářil? Může býti posledním a hlavním pravidlem, dle něhož lidé někomu skutek jakožto dobrý či zlý přiřítají „plodí-li činnost ta štěstí či bídu?“ Komu plodí štěstí či bídu? Tataž činnost plodí jednomu štěstí, druhému bídu. Jak rozsoudíme pak dle Spencera, je-li skutek dobrý či zlý, při tomto dvojím účinku téže činnosti v téže době, není-li vyššího pravidla mravnosti a přičetnosti nad účinek štěstí či bídy?

Jest pravidlo mravnosti pevné, pravidlo křesťanské, jehož ovšem Spencer neuznává. Jest jím shoda či neshoda jednání lidského s řádem mravním, jež do srdce člověka vstípl Ten, jenž život prodlužuje a ukracuje, a jež zákon či řád ten zjevil také lidem desaterem. V řádě přirozeném usuzuje o této shodě či neshodě zdravý rozum, v řádě nadpřirozeném rozum křesťanskou věrou osvícený, jak o tom krásně dí Tomáš ze Štítného: „Ale jest nad ty žádosti (tělesné) rozum, aby rozsoudil, po kterých by vůle plná postoupila. Budeť trčeti v žádosti zlé neb dobré. Oblíbíš-li zlé, vinať bude, pak-li dobré, tehdy chvála“ (Řeči besední, str. 243.). Není tu, jak Spencer dí, právo a křivda právem a křivdou jenom mocí božského nařízení, ale proto, že jest v souhlasu aneb v nesouhlasu se zákonem mravním přirozeným, jež zdravým rozumem se projevuje. Proto není také pravda, „že jistí pisatelé křesťanští dokazují, že bez víry v Boha by nebylo mravního vodítka, z čehož dále odvozují, že pravdy mravoučné nemají jiného původu, než vůli božskou, která není-li zjevena ve svatých knihách, zjevena býti musí ve svědomí“ (Dané pravdy mravoučné str. 49—50.). Spencer jest v mravouce křesťanské úplným ignorantem. Neví nic o mravních zásadách zdravého rozumu, o tak zvaném zákonu přirozeném, jež se rovněž jako zákon zjevený svědomím projevuje. S pohrdáním mluví o „škole, která neuznává jiného zákona pro jednání mravní mimo zjevenou vůli božskou“, a praví, „že se tato nauka vývojně vytvořila z bázně před bližním a před duchy předků a nabyla náboženské podoby polytheismu a pak monotheismu.“ (l. c. str. 49.). Ba nazývá mravouku, jež upírá, že by byla blaženost cílem lidského jednání, „filosofii prasečí“ (l. c. str. 43.), a ukazuje zřejmě, odvolává se k výkladu o blahoslavenství v Písmě sv., že tím míní etiku křesťanskou. A pak prý slovatný myslitel anglický, z pravd, jež indukci byly zjednány, vyvozuje a odůvodňuje zásady mravouky křesťanské!! (Doslov překladatelův).

c) Ovšem kdo ani zákona božského nepřipouští za měřítko mravnosti úkonů lidských (l. c. str. 49.), ani zákona přirozeného neb lidského (l. c. str. 57.), ani vlastního rozumu, ale jen zevnější účinek či výsledek buď užitečný neb škodlivý dle mínění společnostního právě převládajícího (l. c. str. 51.), ten nerozpakoval by se dělení majetku soukromého — což přece jest krádeží — prohlásiti za čin mravně dobrý, neboť dělení to dle

mínění společnosti socialistické bylo by jednotlivcům a společnosti užitečným, a působilo by rozkoš; ten také nemohl by nezavrhovati dle Spencera oné „láskyplné činnosti“, jež se křesťanským asketismem zove (srovn. l. c. str. 42.), a již tentýž Spencer „uctíváním ďábla“ nazývá, neboť toto sebezapírání děje se sice z lásky k bližnímu, ale jest těžkým a rozmnožuje utrpení těch, kteří se z obětavosti pro jiné životu asketickému věnují.

Křesťanskou taková ethika není! Spencer ani nechce, aby vychovatelům jakožto křesťanská byla doporučována. Vždyť jizlivě o důležité části křesťanského mravního života a křesťanské mravouky se vyjadřuje. „Jsou — praví — mnozí, kteří věří, že se tomu, kdo sebe trápí, milosti boží dostane. Aniž třeba rozhovořiti se o postech a o pokání, aby bylo jasno, že byla a dosud jest mezi národy víra, že Božství, jež Jephthah usmířiti chtěl obětováním své vlastní dcery, usmířiti se může bolestmi, které sobě sám prosebník způsobí“ (l. c. str. 33.).

Křesťanská ethika přihlíží popředně ku vnitřním úkonům a mravní jejich shodnosti se zákonem či s řádem mravním, t. j. s poměry, jež Bůh, tvůrce všehomíra, vůči Sobě, lidí vůči sobě samým a vůči jiným lidem ustanovil, aby zachovány byly svět a společnost ve svém trvání a spěly k příčině či k původu svému, jakožto cíli nejvyššímu. Kde vůle vnitřně se rozhodla porušiti řád tento, tam již porušen jest, třeba by zevně člověku okolnostmi zabráněno bylo, úkon zevnější předsevzítí. Jestliž mravní řád tento duchový, nikoli hmotný, jakož i člověk, jemuž dán jest, popředně jest duchový a nikoli tělesný. „Důstojnější jest věc duše než tělo“ — dí Tomáš ze Štítného — a kdo toho nevidí, že tělo bez duše jest jako peň jakýs a v malé chvíli bude smrdutá a ohyzdná mrcha? a což, jest-li kdy krásné tělo, tu všecku krásu má od duše. Protož řád jest, ať by duše panovala a tělo aby jí sloužilo. A kdož panuje, toho vůle má předejítí“ (Reči besední, str. 241.). Jak stručně a výrazně projeven tu názor křesťanský! Jak drasticky potřen názor Spencerův o trvání života a o blahobytu hmotném jakožto nejvyšším cíli chovance!

V duši rodí se dobro i zlo. „Ze srdce zajisté — dí Spasitel — vycházejí zlá myšlení, vraždy, cizoložství, smilství, krádeže, křivá svědectví, rouhání; to jsou věci, které poskvřňují (zlým činí) člověka: ale neumytýma rukama jísti, neposkvřňuje člověka“ (Mat. 15, 19—20). „Neumytýma jísti rukama“ působí sice přihlížejícím pocit nepříjemný, ruší jejich rozkoš, ale proto ještě není to nemravným, neboť tentýž člověk, který neumytýma rukama jí, může býti člověkem mravně nejlepším, jestliže jeho vnitřní smýšlení jest dle zákona mravního. Proto káral tolik Kristus Pán život farišů, že jen zevnější jednání mravně povahovali a za blažeností hmotnou jakožto cílem se nesli.

Hmotná blaženost a rozkoš, jež bylo by dosáhnouti přizpůsobováním zevnějších úkonů k soudobé činnosti společností, nemohou tedy býti nejvyšším cílem výchovy, neboť nemohou vytvořiti v chovanci mravních zásad pevných, dle nichž by se utvářel jeho charakter. Toť může jen odnášení úkonů popředně vnitřních, s nimiž zevnější úkony jednotný celek tvoří, k původci mravního řádu, k Bohu, a k mravnímu řádu samému, z čehož pak sousledkem před vlastním svědomím nezvratné zásady mravních povinností vznikají. (Příště dále.)

DR. JOS. KRATOCHVIL.

Problem duše v řecké filosofii.

Nutno všimati si domněnek starých, abychom, co správného je v nich přijali, co nesprávného, toho se uchovali, — napsal již Aristoteles; dnešní pak směr ve vědě, jenž za nejlepší metodu při studiu jakéhokoliv problému, pokládá osvětlení, historického jeho vývoje, stkvěle dotvrzuje tento Aristotelův výrok. Uznáváje plnou oprávněnost takové metody, uveřejnil jsem v loňském ročníku „Hlídky“ studii „Vývoj problému Boha ve filosofii řecké před Sokratem“, jež vyšla též jako samostatný otisk z „Hlídky“ v Brně 1905. — Při práci té pozoroval jsem, jak úzce souvisejí spolu v řecké filosofii problem náboženský s problemem duše. Umínil jsem si tedy sledovati, o šem co nejstručněji, i vývoj problému duše v řecké filosofii. Doufám, že přítomná studie zajímáti bude obzvláště ty, kdož sledovali mou práci v loňském ročníku „Vychov. Listů“ »Pojem duše v dnešní psychologii.« Dokladů bibliografických uvádím co nejméně. Většinu jich lze nalézt v mé výše jmenované studii o problému Boha.

I.

OBSAH: 1. Mýthicko-náboženské názory o duši. 2. Metempsychose. 3. Thales. 4. Anaximander. 5. Anaximenes. 6. Diogenes z Apolonie. 7. Fysicko-biologické pojetí duše u prvních filosofů. 8. Heraklit.

1. Základní známkou nejstaršího života Řeků, podobně jako Indů, Egyptanů a jiných národů, jest náboženský mysticismus, tradice, náboženská poesie. Zkoumání čistě filosofické je vždy značně pozdější. A podobně jako prvé počátky řešení problému Boha patrný jsou v poesii, tak i prvé počátky řešení problému duše. Uctívání mrtvých předků, sny, různé záhadné zjevy, jež nemohli si staří vysvětliti, vedli je k pojmu duše, k domněni, že stíny zemřelých bloudí po horách, lesích, roklinách a vůbec osamělých místech.

Takové pojetí duše od těla odlučitelné je zvláště zřejmé v básních nejstaršího poety řeckého Homera, jenž sebral v Iliadě a Odysseji duševní zvyky, pověry, tradici i mythy Hellady. Duše je společná všem živočichům, je jakýsi stín, dech.¹⁾ V Odysseji však počíná nabývatí vrchu mínění, že duše je rozdělitelna ve dvě části: vyšší a nižší. Princip čistě živočišný t. j. princip života vůbec a smyslů, rozlišen je od principu rozumového. Tento po delším bloudění vrací se v universální božskou bytost. Srovnej v Odysseji scenu, kde Homer mluví o stínu Heraklově v podsvětí a dodává, že duše jeho těší se s bohy nesmrtelnými. — Jest tedy duše dle pojetí homerského jemná jakási látka, jež odděluje se smrtí od těla a stává se zřejmou jako stín těla, strašidlo, dech, vánek.

2. Rozdělení pak duše ve 2 části v Odysseji, vedlo později, připojením prvku mravního, k domněnce o stěhování duší, metempsychosi, a tím přirozeně i k zárodku pojmu duše ve smyslu metafysickém a theologickém. Pravou a nejvyšší blažeností duše je sloučení s božstvím; pobyt pozemský, spojení s tělem jest vlastně trestem. Duše je jakoby v otroctví, v zajetí těla. Jest třeba by se cností očistila

¹⁾ Srovnej v Iliadě zp. XVI., XXIII. a j.

a čistá teprve může sloučiti se s božstvím. Teprve po úplné očistě je smrt osvobozením duše, jinak neosvobozuje smrt duši z otroctví, ježto duše nečistá stále se musí stěhovati, přecházeti z těla do těla. Učení o metempsychosi duší přešlo v poesii zpěvy orfejskými, jež obsahují různé principy kosmogonie a theogonie, a jejich vlivem velmi se rozšířilo. Orfejští neviděli již v duši pouhý stín homerský, nýbrž jakýsi druh božstva, výron božstva, jenž, očistěn životem cnostným, zase vrací se v božskou essenci.

3. Trojí toto pojetí duše v nejstarších dobách Hellady úzce vždy je spojenou s ideou náboženskou. Když pak postupem času filosofie postavila se proti přerůzným těm mythům, pověrám, tradici a legendám o bozích, když počala veřejně se vysmívati a úšklebkem pronásledovati vulgární polytheism a theogonické theorie, postaven i problem náš ve světlo z cela jiné. Zakladatel řecké filosofie THALES miletský (kolem r. 640 př. Kr.) byl prvý, jenž kritičtěji se počal obírat i problemem duše. Ač z nauky jeho se nám zachovalo velmi málo zlomků,¹⁾ tolik je přece jen jisto z výroků Aristotelových, Plutarchových a Stobejových, že pokládal duši za cosi hýbavého, za jakousi přirozenost, jež sama v sobě má moc se pohybovati. Dokládal, že i magnet má duši, ježto prý hýbe železem. Svět představoval si Thales plující na vodě a plný duchů, ježto každá věc zdála se mu oduševněná. K mínění tomu přivedly jej asi hybné vlastnosti magnetu a elektrisovaných těles. Ba Cicero v Tuscul. I. 10. tvrdí, že Thales učil i nesmrtelnosti duše, a Tertullian myslí, že odvozoval její původ z vody, příčiny to všech věcí.

Zkrátka je zřejmo, že prvému filosofu není duše již prázdným stínem, pouhým strašidlem, dechem, že není věznem těla, nýbrž určitým principem pohybu ve věcech. Ono oduševnění všech věcí, jež hlásá Thales, nemá v sobě pranic náboženského, ale značí upřímnou snahu vysvětliti rozumově pohyb věcí. Pojetí náboženské překonáno tedy pojetím přírodním.

4. ANAXIMANDER taktéž z Miletu (kolem r. 610 př. Kr.) stanovil příčinou věcí jakýsi neurčitý, nekonečný prvek, apeiron, jenž vše objímá a řídí. Epitheta, jež dává svému prvku, dokazují zřejmý náběh ku spekulaci metafysické: rozlišením pak konečna a nekonečna dán podnět k rozlišování ducha a těla. Zda zabýval se Anaximander skutečně také problemem duše, nelze dokázati. Theodoret sice tvrdí, že pokládal duši za vzdušnou, ale zdá se, že výrok ten je jen vysvětováním Anaximandrova systému vůbec. Aristoteles nepraví v této příčině ničeho. První filosofové vůbec za přední svůj úkol pokládali prozkoumání příčiny skutečných věcí, zodpovězení otázky: Odkud tento svět a z čeho, čímž přirozeně jiné problémy zanedbávali.

5. Žák Anaximandrův ANAXIMENES (kolem r. 509) snažil se dovršiti učení předchůdců svých, Thaletu a Anaximandra, a srovnati se svou teorií o vzduchu, jako příčině všech věcí. Největší píli věnoval otázce, jak vznikají všechny věci. Podal pak hypothesu velmi podobnou teorii Spencerově a jiných dnešních filosofů a přírodozpytců, že totiž ze vzduchu zhušťováním a zředováním vše povstává.

Problemem duše speciálně, podobně jako učitel jeho, se nezabýval. Pokládal duši dle Plutarcha za jakousi vzdušnou látku, jež nás oživuje a řídí, ne ovšem ve smyslu dřevního mythicko-náboženského názoru

¹⁾ Zlomky starých řeckých filosofů vydal nejnovější Diels, die Fragmente der Vorsokratiker. Berlín 1903.

Homerova, nýbrž ve smyslu fysicko-biologickém. Zkoumáme-li hlouběji jeho nauku o vzduchu, poznáváme, že má mnoho stejného s moderní teorií etherovou, že tedy hledal Anaximenes za podklad svého systému princip mechanicko-dynamický, hylozoistický t. j. bezprostřední sjednocení hmoty a života.

6. V učení jeho pokračoval DIOGENES z Apollonie (kolem r. 500 př. Kr.). Přijímaje za příčinu věcí vzduch, připojil ještě druhou hybnou příčinu: sluneční teplo, jehož působením vše roste a se vyvíjí. Jak nás poučuje Aristoteles, pokládal duši za vzduch, maje jej za nejjemnější ze všeho a za základ všeho. Je tedy duše, byť jemně, přece jen jaksi hmotná. Dokazuje své mínění takto: Žádný živočich nemůže žít bez dýchání, i vodní živočichové, jako ryby a pod. dýchají vzduch. Nad to i v semenu zvířecím je vzduch; jako tedy teplo je příčinou pohybu, ba je hybnou silou všeho, tak život živočišný, duše, vyplývá z krve, jež se pění a obsahuje v sobě vzduch. . . .

Byl spor mezi učenici, jak vysvětliti si toto učení Diogenovo. Schleiermacher, Ritter, Zeller a v podstatě i mnozí jiní soudí, že vzduchem Diogenovým nutno mysliti na obyčejný vzduch, jež dýcháme. Že vše vyplývá ze vzduchu, znamenalo by, že vše musí mít duši. Duše tedy čili vzduch je princip pohybu a života. Mínění toto, ač činí se proti němu námitky, jistě možno uznati.

7. Jest zřejmo, že problem duše hned u prvních filosofů byl pojímán kritičtěji. Přestal býti problémem pouze náboženským, mythickým. Chladný duch filosofický hleděl rozřešiti si jej přirozeně. Již u Thalety, jenž pojímal duši jako princip pohybu, patrný jest přechod k řešení fysicko-biologickému, jež vrcholu dospělo v názorech Diogena z Apollonie. Čistě biologická stránka jeho systému v mnohém upomíná na dnešní psychologii.

8. Jak systemem svým vůbec, tak i čistě fysickým pojetím duše osamocené místo ve filosofii zaujímá temný, plačící filosof HERAKLIT z Efesu (kolem 500 př. Kr.). Ve světě vše plyne a se mění, nic není stálého. Příčinou světa není tedy nějaký stálý, pevný prvek, jenž sám sebou přišel do pohybu, nýbrž pohyb, změna sama. Věčný pohyb světový obrazí se v ohni, oheň je tedy prapříčinou světa. Stálý pohyb působí dvojice protiv světových, ježto jednota vždy se rozdvouje a opět slučuje. Veškerenstvo je ohněm věčně žijícím, hasnoucím ve vodu a opět se nitícím. V neustálém pohybu, vzniku a zániku neuchází Heraklitovi jistý pořádek, a on první hlásá světu, že existuje světový zákon, který vše řídí a ovládá.

Duši pokládá za ohnivý žár. Duše vychází z duše světové a souvisí s ní. Oheň ten bydlí v těle a užívá smyslů jako nástrojů; chová v sobě zvláštní sílu pohybu. Nejlepší jest duše suchá. Ovšem pokládal, jak praví Diog. Laertský, duši za záhadu velmi temnou, nevysvětlitelnou. Tolik však je jasno, že pojímal duši hmotně, že nepokračoval ve vysvětlování biologickém svých předchůdců, nýbrž vracel se k Thaletovu fysickému pojetí duše. (Příště dále.)

ANTONÍN MACHAČ:

O působnosti správce školy. O dalším vzdělání učitelstva.

Přirozeno, že delší doba služební jest přední podmínka nároku na místo školního správce; jest však zcela dobře možno, že učitel mladší má pro místo školního správce větší způsobilost, než učitel věkem a služební dobou starší. Kdo jakožto učitel třídní dobře se osvědčil, kdo svého nadučitele v úřadě ochotně podporoval, kdo správným chováním vážnosti v učitelstvu i v občanstvu sobě získal: jest způsobilý býti školním správcem. Kdo však povinnosti třídního učitele povrchně konal, kdo proti nadučiteli zjevně neb tajně brojil, kdo podlíváním obci a místní školní radě, hanou a pomluvami spolužadatelův nadučitelského místa se domáhá, jest pro ně nezpůsobilý.

Správce školy buď předně vzorným učitelem třídním; jeho učební metoda, jeho pilnost, kázeň a učební výsledky jeho třídy budte ostatním třídám za vzor; vybírat si rok co rok třídu nejpohodlnější, odbývati školní práci ledabyle toť příklad špatný.

Přímé působení nadučitelovo jeví se hlavně v hospitacích a v domácích poradách učitelských.

Hospitace budte časté, ovšem bez úmyslné nápadnosti, též napřed smluvené, nadučitel sám vyučuj na vzor; bohužel neujaly se posud hospitace vzájemné. Při hospitacích nutno zachovati potřebný takt: různiti učitele začátečníky od učitelův starších, nestavěti představeného do popředí ale obratného methodika, nebýti vážnosti třídního učitele na újmu. Nejednou může školní správce od podřízeného učitele co do vyučování sám získati; nikdy nesmí mezi nimi před žáky zjevit se spor. Hospitační pozorování sděliti sluší podle okolností hned na místě nebo později soukromě nebo konečně v domácí poradě.

V této má nadučitel při odstavci: Prospěch učebný — všechny třídní knihy bedlivě prohlédnouti, svou vlastní za vzor předložiti, postup učebné látky stopovati. Také písemní práce žáků dlužno zde prohlédnouti. Rozeznávám tu zase učitele začátečníka od učitele zkušeného. Při odstavci: Školní kázeň a Školní návštěva — dlužno příslušné zjevy podrobně probrati, prostředky na zlepšenou udati, s působivostí jejich budoucně pojednávat. Při odstavci: Rozpravy o věcech školských neb Volné návrhy — upozorniti na nové zjevy v odborné literatuře a v životě školském vůbec, čísti a rozebírat hlavní roční zprávu zemské školní rady, některé ustanovení zákonité, pozoruhodný článek časopisecký, promluvit o čítankách, učebnicích, o pomůckách učebných, o přípravě na zkoušku učitelské způsobilosti. Upřílišování neměj tu místa: trvá-li domácí porada 5 hodin, nebo koná-li se na třikrát, neb žádá-li nadučitel ke každé poradě dlouhých písemných zpráv, není to počínání rozumné.

Působení správce školy jeví se dále v péči o školní kázeň všech tříd, o dozor na žáky, o školní zdravotnictví, po kteréž stránce mnozí nadučitelé našeho okresu zasluhují chvály; v péči o stav a užívání učebných pomůcek, o učebnice a jiné školní potřeby školní mládeže. Někteří nadučitelé vybrali chudinské knihy až v měsíci listopadu, ze žakovské knihovny nepůjčovali knih ještě ani v prosinci.

Řeč, kterou pronesl c. k. okr. dozorce školní Antonín Machač v okresní poradě učitelstva venkovského okresu Brněnského dne 13. července 1905.

Další stránka činnosti školního správce jest vedení úředních spisů; kde úřední přípisy po školním stole neb ve třídní knize pohozeny, kde školní zprávy v čas nerozdávány, kde dvě, tři různé věci okresní školní radě na témž púlarchu oznamovány, kde podřízení učitelé k úředním pracem nikdy nepřipouštění, kde jednací protokol málokteré nové číslo vykazuje: tu není řeči o řádném vedení úředních spisův.

Vystupování školního správce proti spoluučitelům neměj rázu hlídání učitelstva, nadučitel neb ředitel nebud' despotou; bud' prvním mezi sobě rovnými, pamatuj, že také byl's podřízeným učitelem, že tvojí kolegové také budou nadučiteli neb řediteli.

Slabota jest ostýchati se, když potřeba káže chybu přímo vytknouti; když vše se omlouvá: „Nechci mu škodit,“ nebo: „Jednou jsem již na to upozornil, avšak marně“ a pod. výmluvy.

Nedbalost jest, žákům ze školy vystupujícím známek ani nenapsati, týdeník ještě prázdný napřed podepisovati, žáky požívající úlevy podle lit. e) jen jednou v témdni vyučovati. Při nadučitelích zvlášt jsou neodpustitelný chyby, jako: neuspořádané poměry hmotné, pijanství, podezření nemravnosti.

Členy místní školní rady má školní správce do školy zváti, schůze místních školních rad pravidelně svolávati, veřejné zkoušky pořádati, vůbec zájem občanstva pro školu buditi a pěstovati.

2. Dalším vzděláváním učitelstva nerozumím přípravu budoucího učitelstva na povolání učitelské, nýbrž další vzdělávání učitelstva ve službě školní již působícího.

Potřeba takového vzdělávání zřejmě jest z nedostatečných přípravných studií téměř všech učitelův a učitelek mladších, z poklesků jak věcných tak methodických, jež při vyučování napořád pozorovati, z nesprávného vedení úředních spisů, z chatrných výsledků zkoušek učitelské způsobilosti, ze skutečného nedostatku učitelských osob způsobilých pro školy měšťanské a pro jazyk německý.

Prostředky dalšího vzdělávání učitelstva uvedeny v §§ 43. až 47. říš. zák. školního.

Vzdělání toto musí býti jak theoretické tak praktické; v onom směru nutno zejména dále soustavně se vzdělávati v mluvnici a v literatuře, pak v ostatních učebných předmětech školy obecné, při čemž některý předmět nebo skupina předmětů zvlášt pěstována býti může za účelem zkoušek pro školy měšťanské, v tomto směru potřeba vychovatelství a pomocné vědy jeho znova a znova si opakovati a podrobné spisy a úvahy studovati, užívajíc myšlenek a popudů jimi skytaných také v praksi.

Bedlivé přípravě mladých učitelů ke zkoušce učitelské způsobilosti pro školy obecné potom i pro školy měšťanské měli by správcové škol plnou pozornost věnovati a dotčeným učitelům radou i skutkem nápomocni býti.

Podobně měli by všichni správcové škol bdíti nad přípravou mladých učitelů na školní vyučování, aby se konala způsobem účelným.

Velmi vážné výtky dlužno činiti mladým učitelům a učitelkám našeho okresu, kteří neužívají vzdělávacích prostředků, jichž poskytuje hlavní město Brno, ale maří čas a síly planými zábavami městskými. Mladí učitelé jiných okresů moravských hlásí se již nyní do vzdělávacího běhu, který ve školním roce 1905/6 na brněnské státní průmyslové škole bude zřízen.

Nemoudré jest pěstovati studium, jež s oborem školství obecného nijak nesouvisí, na příklad domnělý světový jazyk budoucnosti esperanto; nebo za-

bývati se filosofií, na níž předběžné vzdělání nestačí; nesvědomitě jest všechen čas věnovati hudbě neb tělocviku na úkor povolání učitelského, které poskytovati má jen skývu chleba.

Hlasité volání učitelstva po zvýšené vzdělanosti dorostu učitelského a značný počet středních škol v zemích našich přivede v budoucích letech do řad učitelstva jistě mnoho takových, kteří vyššími studii předběžnými poskytovati budou podstatnější záruku dobrého působení učitelského než učitelé, kteří odbyli toliko školu měšťanskou; proto je těmto tím více potřeba doplňovati nedostatky přípravného vzdělání vlastním přičiněním.

V. SRBA :

Osudná chyba výchovná v rodinách našeho lidu.

Kdo znáš dosah drobné práce na národa roli dědičné, otevři sobě druhý díl Dialektologie moravské, toho nad zlato vzácnějšího díla našeho genia národního, najdi si stránky 198 a 199 a čti moudře báchorku Vu kůzlátkách tam otištěnou, jmenovitě tento konec: Stará kuza jich puchválila, že bele tak vupatrný, ruzvázala hozílek a pudělila je duvijakéma věcma, ba ruhlikama, ba cugrovém, ba vuřechama, tak že měle velkó radust haž — haž. —

Zdaliž těmito slovy prostičkými nepodán živoucí silou mile rašící obrázek z rodin venkovských po vši zlaté naší Moravěnce, a to nejen obrázek zvyku dnešního, nýbrž obrázek zvyku sahajícího až dávno před doby historické? — Leč divného v tom až tolik není; je to výron přeněžné k milým dítkám lásky mateřské, o níž zas jen zlatý náš Bartoš dovedl napsat, co stojí v jeho díle: Naše děti.

Než prosili jsme nenadarmo, by laskavý čtenář zakončení této báchorky četl moudře. Moudře počte, kdo si uvede na paměť, kdo všecko tohoto zjevu je účastníkem, původcem, vykonavatelem; moudře počte, kdo bedlivě stopuje, jakých rozměrů zjev ten nabývá, a do třetice moudře počte, kdo bedlivě si všimá, v jaké vede konce. Není všecko zlato, co se třeptí.

Ještě o jednu věc budiž laskavý čtenář zdvořile požádán: nespouštět s myslí, že rozvaha tato točit se bude výhradně kolem života v rodinách venkovských, to v rodinách, z nichž obnovuje se a udržuje, co tvoří lid, to jest národ, tedy kolem života přirozeného. Život rodin měšťanských, jako plemenišť, jež národu na krk věšejí jen přítěž trhanskou, že je to život „raffinovaný“ čili po česku vyjádřeno: život naprosto nepřirozený, ten nestojí za čárku na papíře, nestojí za myšlenku v hlavě, nestojí za hnutí prstem při díle v pravdě národním.

Tož tedy I. kdo všecko je účastníkem, původem a činitelem toho zjevu, jež nám vypořádňuje báchorka Vu kůzlátkách? Snadná na to odpověď, snadná i o ní přesvědčenost: každý kdo k dětem cítí lásku, a že venkovský lid dle slov Bartošových v dědině tvoří jakožka jednu velkou rodinu, kde kdo „rozvazuje mlsný uzílek“. Jednou z něho děti poděluje vlastní matka, po druhé zas stařeček nebo stařenka, tu strýček anebo tetička, tam zas kmoťr nebo kmoťrenka. Ba zná se v tom i sám phantháta nebo jeho phajmáma. Dítě po dlouhou dobu od svých

„prvních zoubků“ až do let klackovitých „vychovává se — zušlechťuje, ke ctnosti a k pořádku navádí — ustavičným, netrženým, samým mls em! Tím napověděli jsme už 2. jakých rozměrů zjev ten nabývá. Kdo na venkově žije, snadno pozná, jakým okruhem obíhá život v rodinách venkovských. Tu se chodí několikrát do roka na jarmaky, děti s něho dostávají mlsy. Jsou i poutě, trhové dni „v městě“ — maminko, co ste nám přinesli „pouti“? — „města“? — Mlsy! Tu má kde která dědinka své hodky (= posvícení), ale hodků bez mlsných krámů a „sladkých“ bab ani nejstarší občan nepamatuje.

Je v horách kterýchsi dědinka vlastní vinou načisto zchudlá, ale v hodky v mlsách ta milá drobotina utratí dobře na pět set korun. Tytéž děti však na kamínek, na sešitek, anebo na jiné školní potřeby nedoprosí se ani od rodičů, ani od různých kmotříčků a tetiček halře! Toť zajisté taky ukázka uvědomělého hospodářství národního?! A tak to jde do kolečka celý Boží rok. I „Svatý“ (rozuměj sv. Mikuláš) dětem nese vedle metličky nebo prutu zas jen mlsy. Z města přivandrovalý vánoční stromeček plný mlsů pořád víc a víc z vesniček vytiskuje Betlém a koledy, jedinou slavnost, která ukazovala dětem lásku čistou a bez mlsů.

Snad jsou zde onde i výjimky. Ale v celku jich moc nebude. Upozorníme přec na jednu. Často znamenáme, že „velebný pán“ hodným a pilným žákům neudílí mlsů, ale po obrázku. A jak se s jistě strany na to hledí, jak se to odsuzuje, že dopouští se takové výjimky, že dívky vnaří vnařidlem přec jen ideálnějším než jsou ty věčné — mlsy! Mimoděk pojme člověka lítost, proč ta dnešní „pokročilá“ inteligence tak úporně a bezdůvodně v posměch a nevážnost vzala slovo Pisma svatého: Ne samým chlebem živ jest člověk, ale každým slovem, kteréž vychází z úst Božích. Národ, lid náš nestál by v těch žalostných koncích ani mravních ani hmotných, kdyby rodinná výchova na venkově lépe rozuměla právě uvedeným slovům. Žij si na venkově dvacet, třicet, třebas i více let, toho se nedožiješ, by venkovská matka místo mlsů užívala vnařidla, jakého užíla také jedna z lidu matka stanovíc svému jedináčkovi toto: budeš-li hodný, poslušný, pracovitý, smíš s námi na rok na slavnost do Jeruzaléma. . . . Naprosto je duše dětské neznalý, kdo tak nízko o dítěti smýšlí, že by jiné povzbuzení nechápalo než toho, jež tkví v tělesné smyslnosti. A činíme-li dětským duším přec toto nepřirozené násilí, pak není divu, že jeví se toho následky, jaké nikomu milé nebudou. Tu stojíme u třetí otázky, znějící: v jaké konce mlsná výchova zavedla náš lid, najmě venkovský.

Jeť u nás národní uvědomělost, chválabohu, tak už vyspělá, že mužové orlího zraku i zlatého srdce poznávají chyby svého národa a bez ostychu chtějí zavčas je odčinit. Bartoš ukazuje na zahálku, jež otravuje kůly (kolmé kořeny) národního stromu — sedláky; vymlátí si po žních všecko párou za několik dní, a v zimě z dlouhé chvíle vysedávají v hospodách při chlastu a karbanu i s chasou. Procházka ukazuje na hýřivost a parádnictví a dobře řal do pravého toho zla původce a učitele. Jak rodičové jistě jim jako dospělým osobám dovolené výkony úzkostlivě před dětmi zakrývat jsou povinni, tak i majetnější třídy mají závazek, před lidem držet svou hýřivost a svůj přepych na uzdě. Že zanikla znalost toho závazku (nebuď nikomu na pohoršení) ještě neznamená, že toho závazku snad vůbec není. Hyřte, pyšte se, jste-li sami mezi sebou, ale šetřte lidu venkovského, jenž nemá ani prostředků, ani dostatečné mravní síly, nenápodobovat, co smysly jeho tak mocně podráždilo! Bráť nedávno národním učitelům v království činil řeč, která mocně dojala a mnohým pohne. Toužil do nedostatku podnikavosti, do nelásky k samostatné práci. Všecko u nás jen chodí — sloužit. Využivše takto jarých sil svých ve prospěch lidí cizích, ba nám přímo nepřátelských, vracíme se ať intelligent ať neintelligent jako větší starci do rodné obce lidem přičinlivým zhusta jen na obtíž. Smutná, žalostná to věru poznání. Ale vady z mlsné výchovy

pochodící jsou snad nad to ještě žalostnější, ještě hroznější. Rázem tu vadu označit pravým jménem, je věru tvrdý oříšek, a ne tak tvrdý jako trpký. Je se obávat, že první překvapení vzbudí rozhořčený odpor. Málo na plat. Nezbyvá, než odkrývat tu hroznou ránu na těle národním.

Málo viděl, kdo meškaje několik let na venkově nepozoroval, jak tam kde kdo „slečí na ten darmes“. Od hofera a obecního pastýře vzhůru až do pánů výborů, „hlavy obce“, pranic nevyjímaje, tak až hrabou, když se v obci něco smeje, z čeho čouhá „zavdaná na cizí účet“, tož zkrátka ten darmes. Po zavdané je pak v staveních a chaloupkách tento dialog: Ale že vás chlapiska nemrzí dotád hospodu vysedávat a tolí utrácet. — Mlč, matko, nehubuj, dnes to šlo na obecní, napili a nakouřili sme se zadarmo. — No, když tak, tož neříkám nic. A matka s milým taškem usnou spánkem spravedlivých, jak kdyby byli vykonali nejšlechtnější čin svého života. Že v takových obcích hospodaří s kopy na groš, tím si nikdo hlavy neláme, „starosta“ první ne. Až se sveze s gruntu, půjde sloužit za volaře, a páni zas dají nějaký ten milý darmes, šak na to mají! — Odkud se v dospělých mužích nabralo toto jak hnusné tak rozšířené slečoňství? Ptejte se všech těch nesčíslných maminek, stařenek, tetiček a kmotřenek, co po deset let ne-li víc rozvazovaly mlsný uzílek. Takový návyk, pane, uvízne v člověkově a nedá se vystrnadit do nejdelší smrti. Mladý mlsoň starý slečoň.

Leč toto ještě není věc nejhorší. V kteréši knize Bartošově čteme, cizí že prý v domě shlídně za hodinu víc než domácí za měsíc. Slečoňství našeho lidu už dávno postřehli právě tito „cizí lidé“, a sobě v prospěch, nám pak na škodu nevypsanou vypěstovali z něho — prodajnost, náchylnost k zrádcovství, jehož u jiných národů je s pohledání. Jen pozoruj na příklad, co se děje v naše volby. Pokročilá doba přilákala i na milou naši Moravěnku zlaté ptáče s v o b o d n ý c h voleb, jen že tu „svobodu“ statisticky vyobrazují agitatorské — účty. Slečoň se drží pilně pořekadla: blázen kdo dává, ještě větší kdo nebere, a tak bere od obou stran párky, viržinky, pivo i pálenku. O věc národní, mravní, svatou nejde, ale o ten darmes. Mladý mlsoň starý slečoň a — zaprodanec. A zaprodanec na zrádce má než krok. Genius našeho lidu už těch kroků načítal, až vzplakal. Žádná země není tak provrtaná židy a cizopásnou šlechtou jako ubohá Morava. Každý rozmach národního hnutí v samém vzniku znají udusit. Kdo jim zavčas podává potřebných zpráv — slečoni -- zrádci. Až směšný je často ten jidášský groš, kterým prodajný a prorádný takový slečoň se spěkojí. Ne sedlák je v nebi za darovanou „osminku“, sedlák za milostivé dovolení, že smí kupovat v panském lese špatné dříví za drahé peníze! Stojí za to večer, když se setmí, pozorovat, co se děje v našich dědinách, ve kterých nic netušící lidumil pronesl nějaké osvětné slovíčko, radil k nějakému opravnému činu. Hledíce mu do očí slečoni jsou samý obdiv, samý souhlas, samý zápal. Ale počkej, až se svečeří. Sedlák nesedlák vykrádá se z dědiny, plaše ohlídá s boku na bok, aby ho nikdo nepoznal, a teprv si blaženě oddychne, až otrocky poníženy stojí třeba před nejkrveživnějším otrokářem, a tam mu do slovíčka všecko vypoví, vyzradí, vlastní krev svou prodá.

V ruské školní čítance čtou děti tento článkuček o chrabrém mužikovi. Francouzský oddíl vojenský roku 1809 od jakéhosi dolnorakouského sedláka ně m c e žádal, aby ukázal cestu do Vídně. Odepřel. Hrozili, nic platno. Slibovali hrst zlaťáků, sedláček ani si jich nevšiml. Dost. Pochvalujme sobě, že naše děti takového článkučku v čítance nemají. Nebylo by proň pochopení. Ostatně je jisto, až veleříše ruská oblažena bude konstitucí, s její volební geometrií, s jejími volebními litry, uzenkami a viržinkami, vytratí se tento článkuček i z ruských čítanek. Zavazel by jenom.

Je na moderní, správně řečeno, secesní pedagogice, řešit záhadu, možno-li, by dítě po leta nejchoulostivější vnímavosti výhradně smyslnými a tělesnými vna-
didly vedené vyspělo v ryzi mužný čestný charakter. Nám starým, jimž secesse
není nic jiného než výslednice životných úkonů z alkoholizovaného čivstva dnešní
„raffinované“ intelligence, jaktěživ nepůjde na rozum, jak je možná srdce dětské
zušlechťovat, když v jednom kuse lehtám jenom jeho mlsný jazýček, jen a jen dráždím
bezedný jeho chřtáneček, bez přestání nacpávám jeho nenapraný žaloudeček. Je
věc nad slunce jasnější, že z mladého mlsoně vyrůstá starý slečoň, ze slečoně
duše prodajná, a z duše prodajné zrádce.

Odhallili jsme nejtemnější vadu našeho jinak dobráckého lidu venkovského.
Starých už nikdo nenapraví; ale ujměte se mladých, ujměte se jich zavčas. Z mladých
budou po letech mužové a matky. Toť drobná práce zdaru nevypsane požehna-
ného. Až matky nebudou svých dětí učit mlsat, nebude mlsoňů, nebude slečoňů, ne-
bude kletých zrádců, anobrž bude národ zdravý, čestný, silný, nepřemožený.

První odměna za naše smutné odhalení ovšem bude tisícera kletba, že
nebohým děťátkám už ani této poslední radosti nepřejeme. Ale moudrý, znající ve
všem pravou míru táže se: co je horší: tato kletba nebo tato radost?

PROF. KAREL MINAŘÍK.

O úkazech meteorologických a jich fysikálních příčinách.

Pokračování.

Sestrojováním mapek povětrnostních bylo seznáno, že o změnách povětr-
nosti nejvíce rozhodují tak zvané barometr. minima (nebo též
deprese — místa nejnižšího tlaku vzduchu) a barometr. maxima
(místa tlaku nejvyššího), jich vznikání a postup nad zemí že je
příčinou, od níž závisí a se mění charakter povětrnosti.

Za účelem snadnějšího porozumění dalšího vyložíme napřed co jsou
mapky povětrnostní čili synoptické.¹⁾

Abychom si zjednali názorný obraz rozdělení tlaku vzduchového nad
zemí, spojujeme na mapě (představující Evropu a sousední moře) místa,
na kterých je v týž čas (7 h. ráno) stejný tlak vzduchu (převedený na
0° C a hladinu mořskou), čarou zvanou isobara (t. j. čára stejného
tlaku).

Tyto isobary kreslí se pro různé tlaky lišící se o 5 mm. Kolem míst
tlaku nejnižšího to jest kolem barometr. minima, bývají tyto čáry uzavřené
tvarů vejčitých i kruhovitých a dost hustě při sobě, kdežto kolem míst
tlaku nejvyššího (tak zv. barom. maxima) jsou tyto čáry různě zakřivené, málo
kdy uzavřené a dále od sebe. Na mapkách synopt. bývá u rozličných míst,
kolečky vyznačených, udán směr větru a to šípkou, jejíž opeření
(to jest příčné — čárky po jedné straně jen) značí sílu větru. Šest
čárek udává prudkou víchřici (orkán). Hrot šípky končí se v příslušném
místě a směr šípky je namířen v tu stranu, kam vítr vane.

¹⁾ Toto slovo „synoptické“ značí, že na těchto mapkách různé poměry povětří sou-
časně znázorněné lze přehlédnouti.

Zamračení nebo jasnost oblohy též lze poznati na povětr. mapce. Jasnost oblohy, tedy není-li nikde ani mráčku, vyznačuje pouhé barvou nevyplněné kolečko místo značící. Je-li čtvrtina kroužku pokryta barvou, značí to, že je asi čtvrtina oblohy celé mraky pokryta; je-li polovina barvou pokryta, udává to, že polovina oblohy je zatažena mraky; podobně se značí, když $\frac{3}{4}$ oblohy jsou mraky zakryty. Černý kruh značí, že celá obloha úplně mraky je zatažena. Je-li kolečko místo značící obklopeno ještě soustřednou druhou kružnicí, značí to bezvětří.

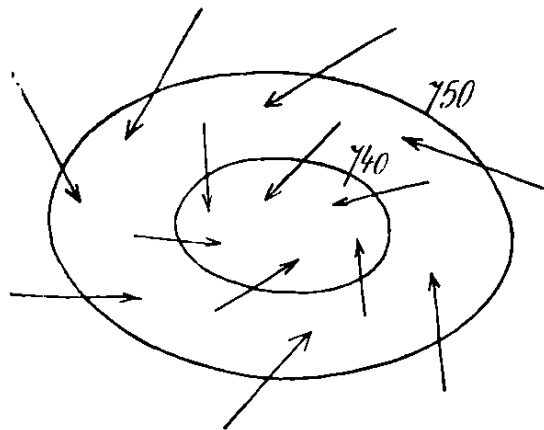
Čísla připojená k místům udávají teploty míst dle stupnice Celsiovy. Též bývají ještě zvláštními značkami vyznačeny: déšť, sníh, mlha, blýskání atd. Pojmenování míst je vynecháno, aby nebyla mapka přeplněna. Takové mapky hotoví se denně v ústředních stanicích meteorol. u nás v Rakousku ve Vídni (Hohe Warte) „v c. k. ústavu ústředním pro meteorologii a geodynamiku“ a rozesílají se večerní poštou předplatitelům. Hlavní výsledky sdělují se ještě téhož odpoledne telegrafem jiným některým stanicím meteorol., pak větším novinám denním a též předplatitelům. K mapce přidána bývá též předpověď povětrnosti pro dobu příštích 24 hodin. Poštou bývají mapky dodány již dosti pozdě, takže předpověď skoro už ani neplatí pro ten čas.

Různé větší stanice meteorologické — tuzemské i cizozemské — zasílají ústřední stanici telegrafické zprávy mezi 7 h až 8 h ranní o stavu povětrnosti. Telegrafují se čísla udávající tlak vzduchu, teplotu, vlhkost, směr a sílu větru atd. vše pro 7 h ráno. Na základě hojného počtu údajů může pak mapka býti sestrojena.

Srovnáme-li více mapek pro několik dní po sobě následujících zhotovených, shledáme, že se značně od sebe liší. Průběh a tvar isobar bývá valně pozměněn. Poloha barometr. minima bývá nejvíce pozměněna, kdežto místo nejvyššího tlaku příliš se nepořinulo.

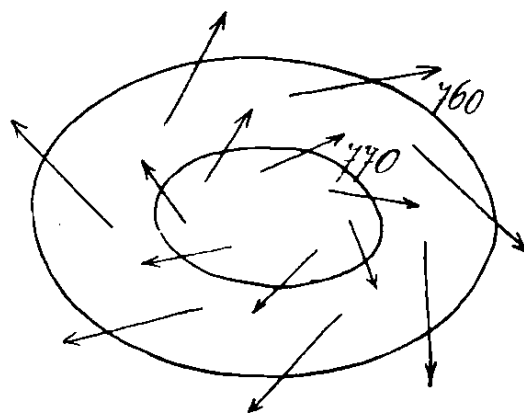
Pozorujeme-li směry šípek (směry větrů), shledáme, že kolem barometr. minima jsou dovnitř namířeny, a že šikmo isobary přetínají, kolem barometr. maxima však že ven jsou namířeny. Kolem minima zatáčejí se tedy větry v levo směrem protivným otáčení se rafijí na hodinách (viz obr. 1.), kolem maxima pak zatáčejí se větry v pravo (tedy ve směru otáčení se rafijí hodin) (viz obr. 2.).

Obr. 1.

Směry větrů kolem barom. minima.

Obr. 2.

Směry větrů kolem barom. maxima.

Toto pravidlo platí pro poměry na severní polokouli země, pro polokouli jižní platí pravidlo opačné.

Vítr, jehož příčinou je nestejně zahřátí dvou míst povrchu zemského, vane vždy od místa vysokého tlaku k místu tlaku nižšího, při čemž na sev. polokouli odchyluje se na pravo následkem točného pohybu země, na jižní polokouli však odchyluje se na levo. Tím se vysvětluje způsob zatáčení se větrů kolem míst barom. maxima a minima. Můžeme tedy vysloviti následující zákon zvaný dle původce svého zákonem Buys — Ballot'ovým:

1. Na sev. polokouli zemské vane vítr tak, že obrátíme-li se zády v tu stranu odkud vítr vane, ukazuje ruka levá, něco do předu napřažená, směr, v němž leží místo nejnižšího tlaku, ruka pravá, něco do zadu zdvižená, směřuje pak k místu tlaku nejvyššího. — Pro jižní polokouli třeba zaměnití levou za pravou. — Velikost úhlu, jež svírá směr větru s isobarou na některém místě, závisí od zeměpisné šířky místa toho, pak od tření vzduchu s povrchem země a konečně od zrychlení nebo zpzdění při pohybu vzduchu.

2. Za okolností stejných je síla větru tím větší, čím větší jsou rozdíly tlakové (tak zvané gradienty).

Na tomto zákonu, jenž slove též zákon tlakový (čili barický), spočívá celá nauka o vědeckém předpovídání povětrnosti.

Síla i rychlost větrů závisí od velikosti rozdílů tlaků vzduchu na místech, mezi nimiž vítr vane. Sestrojíme-li si isobary pro rozdíly tlaku vzduchu od 5 mm ku 5 mm (tedy na př. pro tlaky: 745 mm, 750 mm, 755 mm atd.), shledáme, že vítr tím je prudčí, čím více se isobary k sobě sbližují. Směr k isobaře kolmý udává zároveň směr, v němž je největší rozdíl tlaků vzduchu.

Rozdíl tlaků vzduchu, měřený v tomto směru pro vzdálenost míst rovnou 1 stupni rovníkovému nebo 15 zeměp. mílím (111·3 km), sluje barometrický gradient a udává se v millimetrech.

Je-li tedy mezi dvěma místy, vzdálenými $7\frac{1}{2}$ z. m. od sebe, rozdíl tlaků vzduchu rovný 2 mm, je gradient = $2 \times 2 \text{ mm} = 4 \text{ mm}$.

Čím větší je gradient, tím rychlejší a silnější je vítr. Je-li gradient rovný 5 mm nebo větší, mluvíme již o vichřici.

Že za většího gradientu vane vítr silnější, platí sice průměrně, avšak někdy přece se stává, že vzdor velikým gradientům nevznikají větry příliš prudké. Příčiny toho neznáme.

Nejprudčími bývají za stejných gradientů větry vanoucí od moře. Barometrická maxima vyznamenávají se tím, že jsou kolem nich isobary dosti daleko od sebe — jak už dříve bylo uvedeno — kdežto kolem barometrického minima leží isobary blíže sebe a to tím blíže, čím hlubší je takové minimum.

V okrese barom. maxima bývá tedy průměrně slabý pohyb vzduchu, za to však bývají silné větry i bouře v okrese barom. minima.

Nad barom. minimy vanou větry — jak už bylo dříve uvedeno — různými směry měnicími se ve smyslu protivném otáčení se rafijí na hodinách. Zcela podobně děje se pohyb vzduchu při prudkých a zhoubných vichřicích (na př. v Sev. Americe), jež zoveme cyklony. Proto sluje též pohyb vzduchu nad barom. minimem cyklonálním.

Pohyb vzduchu nad barom. maximem sluje pak (pro směr protivný) anticyklonálním.

Dále víme, že nad barom. minimem proudí vzduch od země vzhůru do výšky, kdežto nad barom. maximem jde proud vzduchový naopak shora dolů k zemi.

Barom. maxima snaží se setrvati delší dobu na témž místě země, depresse však často rychle mění místo. Pohybují se mnohdy s velikou rychlostí s místa na místo a následkem toho přenášejí se též dále všechny úkazy, jichž příčinou jsou tyto depresse.

Jaké změny v poměrech povětrnostních vznikají následkem pohybu depresse, chceme na příkladě následovně objasnit.

Dejme tomu, že barom. depresse (střed minima) za letní doby se blíží sev. Moravě a postupuje od západu k východu.

S počátku vane ve středu Moravy vítr jihovýchodní, jenž se zesiluje a mění se v jižní a potom v jihozápadní. Počasí je dosud pěkné a obloha jasná, rtuť v tlakoměru počne však klesati. Brzy na to objevují se na západní straně oblohy jemné bílé pruhy řas (nejvyšších mraků), nebo lehký závoj řídkých mračen, jenž od obzoru k zenitu se pomalu zvětšuje.

To jsou první předzvěsti špatného počasí, které v krajinách západních již nastalo.

Způsob, jak vznikají a jakou rychlostí se pohybují ony mraky, je známkou větší nebo menší intensity blížící se depresse.

Hořejší mraky mívají zpravidla směr jiný než vítr níže při zemi vanoucí.

Obyčejně se tyto směry téměř v pravém úhlu křížují.

Obloha pokrývá se znenáhla hustší a hustší vrstvou mraků šedých a v krátké době, když střed depresse postoupil tak daleko, že je zrovna na severu od střední Moravy, počne pršet a to nejen nad malou částí Moravy, nýbrž nad celou téměř Moravou. Déšť teprve tehdy přestane, když depresse značně dále k východu se vzdálila. Vítr změnil svůj směr zatím v západní a v severozápadní (tehdy jsou vodní srážky nejprudčí). Potom počíná se povětrí měnit. Mraky se trhají a modrá obloha už se ukazuje, jen občas při větru severním ještě na krátko zachmuří se těžkými mraky, při čemž za náhlého klesnutí teploty v létě déšť (v zimě sníh nebo krupky) po krátkou dobu padá. Tlak vzduchu pak rychle stoupá, nárazy větru slábnou a zřídka se opakují, až zase nastane vyjasnění úplné a klid v ovzduší, jenž později zase jinou od západu se blížící depressí bývá porušen.

Méně charakteristické jsou změny povětrnosti, když depresse postupuje jižně od místa pozorovacího.

Maxima povstávají obyčejně nad povrchy poměrně chladnějšími, v létě nad mořem, v zimě nad pevninou (zvláště nad velikou severoasijskou pevninou). Je tedy na snadě hledati příčinu vznikání barom. maxima nebo minima v místním oteplení nebo ochlazení.

Takto vznikla tedy nová theorie zvaná konvektivní (od lat. slova „conveho“ -- spolu odnáším, strhují), jež slouží k vysvětlení cyklonů a anticyklonů.

Postupný pohyb cyklonů pak vysvětlován tím, že na jedné straně barom. minima přitéká vzduch teplý, který působí jakoby jednostranným tlakem v určitém směru.

Vybudování této theorie konvektivní — zvláště studiu cyklonů — věnována největší péče meteorologů v posledních desetiletích. Brzy byly však poznány některé nedostatky této theorie, zvláště nebylo možno dostatečně vysvětliti, proč se tvoří po jistých dobách opětně nové a nové cyklony.

Když zřízeny byly meteorol. stanice na vysokých horách (v Rakousku na Sonnblicku, 3100 m vys., ve vysokých Taurech v Alpách), a dále když vynalezením psychro-thermometru Assmannova bylo možno při výstupech v balonech měřiti teplotu i vlhkost vzduchu v různých výškách mnohem přesněji a spolehlivěji, než dříve se dalo, tu nabyli meteorologové nových zkušeností a seznali, že lze theorii konvektivní uvéstí v dobré spojení se starou, už zavrženou theorií passatní.

Výzkumy v tomto směru nejsou dosud ukončeny, je potřeba k tomu ještě více pozorování a měření vykonati hlavně ve vysokých vrstvách ovzduší než dosud bylo vykonáno. I zde platí zásada, již se řídili členové učené společnosti ve Florencii (v Horní Italii), totiž členové „Akademie del Cimento“, kteří zcela v duchu jejich učitele a předchůdce, totiž slavného Galileiho, se snažili stálými pokusy (experimenty) pravdy se dopátrati a, dříve než nějaký nový výrok vědecký pronesli, stále opakovali příslušné pokusy. Zásada jejich zněla po vlašsku: „Provando e riprovando“.

Členům této akademie přísluší též zásluha, že vynalezli první přístroje meteorologické (v druhé polovici 17. století) totiž teploměr a tlakoměr rtuťový.

Theorie konvektivní zbudována byla na základě pozorování, která se konala stále jen na samém povrchu země ne však vysoko v ovzduší nad zemí, tam právě, kde je sídlo všelikých změn povětří. Pozorování na vysokých horách dává výsledky, které přece jsou ještě pozměněny vlivem povrchu zemského, neboť poměry na vysokých stanicích horských jsou přechodními mezi poměry na stanicích v nížině a poměry ve volném ovzduší vyšších vrstev. Proto bylo velmi důležité konati hojná měření teploty a vlhkosti vzduchu a jiných elementů meteorologie při výstupech v balonech do větších výšek nad zemi.

Když r. 1783 první balony byly sestrojeny a člověk poprvé do výše vzletěl, tu brzy na to, počátkem století 19., počíná též studium vyšších vrstev ovzduší.

Roku 1804 podnikl vědeckou vzduchoplavbu do značné výše slavný francouzský fysik a chemik Gay Lussac.

Vědecké vzduchoplavby nejčastěji provedli John Welsh (r. 1852 4 plavby) a pak Glaisher, při nichž měřili teplotu i vlhkost vzduchu a též jiné poměry zaznamenávali.

Výsledky jejich měření teploty, podobně jakož i měření pozdější, nejsou však správné, neboť údaje teploměrů rtuťových, obyčejné úpravy, nejsou spolehlivé i když teploměry byly chráněny před přímými paprsky slunečnými. Následkem záření slunečního byla naměřena vždy vyšší teplota než vskutku byla. Pokrok nastal teprve, když — jak už dříve uvedeno bylo — r. 1887 sestrojil Richard Assmann v Berlíně nový teploměr, tak zvaný aspirační. Obyčejně bývají dva stejné teploměry vedle sebe upevněné, z nichž jeden má nádobku obalenou jemnou tkaninou, která je stále vodou navlhčována, tak že je to přístroj podobný psychrometru (vlhoměru) Augustovu, pročež onen přístroj též aspiračním psychrometrem nazýváme.

Užitím tohoto nového přístroje Assmannova podařilo se úplně vyloučiti škodlivý vliv slunečního záření.

Podáme nyní stručný popis tohoto důležitého přístroje.

Teploměr skleněný, rtuť naplněný, má nevelikou nádobkou podlouhlou, tvaru válcovitého. Roura i s nádobkou je obklopena dvěma válcovými sousými rourami z tenkého mosazného plechu poniklovaného, dobře vyleštěnými, které jsou od sebe a od nádoby teploměru thermicky izolovány (totiž jsou odděleny od sebe špatnými vodiči tepla). Zevnější plechový obal má účel ten, aby se od jeho vnějšího povrchu odrážely paprsky sluneční tak, že se teplota této roury jen málo zvýší a jen malé množství tepla může dovnitř sálati skrze mezeru na povrch druhé vnitřní roury plechové teploměr obklopující.

Přístroj ten je dále opatřen lopatkovým kolem (nevelikým) o dvou kovových lopatkách, které se rychle otáčejí hodinovým strojem (hnaným napjatým pérem) a tím se způsobí rychlé proudění vzduchu ze spodu vzhůru v prostoru mezi oběma rourami a ve vnitřku kolem teploměru, při čemž je rychlost proudu vzduchového asi 2 m až 3 m za 1 sek.

Toto proudění vzduchu úplně stačí, aby se odvedlo všechno sálavé teplo, které přece do vnitř ku teploměru se dostalo. — Lopatkové kolečko pracuje podobně jako se to děje ve velkém u exhaustorů sloužících k odvádění zkaženého vzduchu z dolů kameno-uhelných.

(Ostatek příště.)

JOSEF ŠPAČEK.

Kritika „Slabikáře“.

Pokračování.

Nastává kritická otázka, jak věc zaříditi, když nemáme knihy lepší chceme se vystříci vad a od dítek odvrátiti zhoubné jich vlivy?

Auktor těchto řádků užil v r. 1903 „Slabikáře“ toliko od str. 91. do 109. Předchozích 90 stran vůbec ignoroval. S probráním abecedy ve všech čtyřech řadách byl hotov během tří měsíců. Jelikož však oněch několik článků na str. 91. až 109. nestačilo, užil ve druhém pololetí II. dílu Čítanky osmidílné.

R. 1904 a 1905 neužil Slabikáře vůbec; nýbrž nařídil dětem hned na počátku opatřiti si II. díl Čítanky osmidílné. Věc se zdařila nad očekávání. Pomocí názoru vyvinuty hlásky — při čemž s úspěchem užito i J. A. Komenského „Živé abecedy“¹⁾ s tvary písma psacího předkládány také tvary tiskací, s malými písmeny zároveň i velká, pokud toho žádala podobnost, resp. identita dotyčných tvarů podle J. A. Komenského, „Didaktiky analytické“ zásad sub. 47., LXXI. „Bude-li toho, co k vyučování se naskytuje, málo, bude-li krátké, prosté, z poznanych věcí vyplývající a konečně pravidelné: budiž to ž á k ů m u k a z o v á n o, v y k l á d á n o a k n a p o d o b e n í p ř e d k l á d á n o z á r o v e ň

¹⁾ Invitace díla „Orbis sensualium pictus“.

a n a j e d n o u ! Čemukoli jednou prací může býti vyučováno a naučeno, nikdy nebudiž protahováno!“

Uveďme si na paměť aspoň na příklad následující tvary :

1. *o*, 2. *o*, 3. *o*, 4. *o*; 1. *cc*, 2. *cc*, 3. *cc*, 4. *cc*;
1. *zh*, 2. *zh*, 3. *zh*, 4. *zh*; 1. *vv*, 2. *vv* atd.

Na základě identity těchto tvarů probrali jsme celou abecedu během dvou měsíců.¹⁾

Pohlédneme do Slabikáře. Tvary, jež úplně jsou identické, pohozeny jsou po všech koncích, aby nikomu (ani dětem) nenapadlo, že patří k sobě, nebo že to týž je tvar; aby místo jediného tvaru představovaly a pamatovaly si tvary čtyři, místo jediné řady abecední aby si mysleli řady čtyři místo 24 tvarů, aby se mořily s $96 + 30 = 126$ tvary.

Nedivíme se tudíž osnově stanovené zákonem, na niž „Průvodce Slabikáře“ velmi horlivě se odvolává, že totiž poznání tvarů tiskacích může býti ponecháno II. třídě. Žáčkové ať se v I. třídě hezky nudí celý rok abecedou psanou. Naučí-li se čísti, je dobře, pakli se nenaučí, není zle, vždyť to patří II. třídě.

Podle naší víceleté zkušenosti ve třídě elementární, jižto zvolili jsme zvláštním předmětem zkoumání, dospěli jsme názoru, že během dvou měsíců (za poměrů normálně příznivých) lze probrati celou abecedu i s příslušnými cvičeními ve čtení, jak toho třeba. J. A. Komenský žádá, aby abeceda byla probrána během j e d n o h o m ě s í c e i s příslušným cvičením ve čtení.²⁾ Na prvý pohled zdá se požadavek tento přepiat, de facto však není věc nemožná; kdybychom hlavní zřetel v době jednoho měsíce obraceli k tomu, aby žáčkové poznali písmenka a dovedli je spojovati ve slabiky a snadná slova, resp. krátké věty, psaní však věnovali méně pečlivosti, myslíme, že bychom ku probrání abecedy tímto způsobem nepotřebovali času více. Probíráme-li však i psaní důkladně, jest třeba nejméně dvou měsíců, za poměrů méně příznivých ovšem ještě více, nikdy však přes čtyři měsíce. Ostatní čas (6 až 8 měsíců) vyhrazen jest čtení eufonickému a psaní kalligrafickému. K názoru J. A. Komenského klonil se Dr. Lindner³⁾ a řídí se jí některé metody francouzské, na př. „Nouveau syllabaire“ en rapport avec le livre-tableau, „Syllabaire ou premiers exercices de lecture en rapport avec la méthode d'écriture suivi du premier livre de lecture“ a j.; dále viz díla „Méthodique théorétique et pratique“ (par prof. Achille van Achter; dílo toto jest již v německém překladu pořizeném od Dr. Kellera); „Enseignement primaire élémentaire, Conduite (dílo toto jest přeloženo do itaštiny, španělštiny i do němčiny) atd.

¹⁾ Ve druhém pololetí psali mnozí žáčkové (80%) kalligraficky a četli eufonicky, žáčkové slabí dospěli aspoň tak daleko, že psali všechny tvary slušně a dosti správně a četli ve II. dílu Čítanky osmidílné obstojně (žáčků těchto bylo 18%).

²⁾ Cf. J. A. Comenii „Januae linguarum praxeos theatricae“ pars IV., Actus III., Scena II. „Opera didactica omnia“ pag. 906.—931.

³⁾ Cf. jeho „Slovo o zřízení a užívání „Knihy maličkých“.

Druhým způsobem řídí se Slabikáře uherské a německé, na př. „Lesebuch für österreichische allgemeine Volksschulen“ z r. 1902. a u. Od 11. strany probírá všechny čtyři řady abecedy zároveň rovněž jako „Fibel“ od Fr. Wiesenbergera z r. 1905., kdež od počátku probírají se tvary velké i malé, psané i tištěné. Ze 100 stran jest pouze asi 25 psaných, český Slabikář jich má přes 80!

Ad 2. Vady skriptologické a paedopsychologické.

Se stanoviska paedopsychologického rozeznáváme ve třídě elementární trojí druh dětí: I. děti velmi nadané, jež chápou vše, co se jim předkládá, rozumějí všemu a pamatují si vše s takovou lehkostí a snadností, že učitel bývá z toho naplněn obdivem a radostí; neboť vidí děti, jež rychlými kroky blíží se ideálu vytvořenému v badajícím jeho duchu. II. Vedle vynikajících žáků jsou žáci nadání normálního, jichžto bývá 60 až 70% všeho žactva. Tito zajisté mají býti direktivou při postupu didaktických operací ve škole. III. Mimo děti výtečného a normálního nadání pozorujeme děti slabé až abnormální. Sem nutno jest přičísti vedle dětí slabomyslných i ony, jež vyznačují se trvalou, mimořádní roztržitostí; jich obrazivost a přirozené pudy vítězí neustále nad rozumem a vůlí: jich myšlenky ztrácejí se v proudu fantazie; jich paměť jest nejista a prchava; učitel snaží se téměř marně vzbudit v nich zájem pro učení. Náзор působí jen krátkou chvílí; překročí-li se ku předmětu vlastnímu blíže, nastává již roztržitost; neprospívá tu ani odměna, ani vyhrůžka, ani trest. V těle jich obyčejně mohutném spočívá jakási nemotornost, což zvláště citelně se jeví při psaní a kreslení. Zdá se též, že postrádají smyslu pro směr čar.

Takové děti vyžadují zcela zvláštního postupu vyučovacího, zvláštní péče a trpělivosti učitelovy, mají-li aspoň dostatečně prospívati.

„Slabikář“ zdá se býti sestaven se zvláštním zřetelem k těmto několika procentům abnormálních dětí; neboť ze 110 stran má přes 86 písma psaného.¹⁾

Jest otázka, zda srovnává se s rozumem, aby k vůli několika málo žákům abnormálním byla zdržována a nudou mořena celá třída?

K tomu nutno si připomenouti, že z žákův oněch nikdy nestanou se hlavy bystré, ba, jedná-li učitel racionálně, po veškeré péči a námaze s nimi uzná koncem roku, že přec jen bude lépe, když je v I. tř. ponechá ještě rok. Zkušeností jest dokázáno, že, neopakují-li oni žáci třídu I., opakují více tříd následujících.

Bylo by tudíž moudřejší žáčky toho druhu buď poslati rodičům zpět, aby rokem 7. počali školu navštěvovati, anebo — což lepší jest, — ponechat jich ve třídě jako hospitanty. V roce pak příštím a v následujících budou obstojně prospívati vyjma žáčky, kteří vůbec řádného učení nejsou schopni.

Pro takové tedy žáčky — celkem jen několik procent — sestaven jest „Slabikář“, jenž má býti učebnou knihou pro všechny děti I. třídy?

Jest-li tomu tak, že skladatele „Slabikáře“ měli na zřeteli hlavně děti abnormální, tážeme se dále: Zda není pro ně vůbec lepší metody anebo zda by dítkám oněm neprospěla daleko více metoda vytříbenější, pokročilejší, moderní?

¹⁾ V novém vydání stala se nepatrná toho oprava.

Pokud se týče psaní, není o tom sporu (jak jsme dokázali ad 1.) že metoda „Slabikáře“ jest vůbec na škodu: škodí tedy i dětem abnormálním.

Obrátíce zřetel ku čtení spatříme nevýhody „Slabikáře“ ve světle ještě jasnějším. V ohledu tomto jest „Slabikář“ rovněž daleko za knihami toho druhu ve Francii, v Anglii, v Německu a j.¹⁾

V díle „Méthodique théorétique et pratique“ (par prof. Achille van Achter) čteme na str. 142 et sequ. následovně: Jest otázka, máli se při vyučování skriptologickém počítí písmenem tištěným, psaným, anebo mají-li obě formy po sobě býti předloženy? Přednost budiž dána tomuto způsobu. Žákům budiž předložen nejdříve tvar psaný, aby jej mohli napodobiti; potom pak tvar tištěný, aby jej mohli v knize vyhledati. Ku podpoře tohoto směru uvádíme, že přirovnání dvou písmen jest jedním z nejlepších prostředků, aby obraz písmene duchu dítěte hluboko byl vštípen. Oko seznámí se bezděky s obojím tvarem a navykne čtení obou tvarů...“ Tak tomu rozuměl též J. A. Komenský, an v Didaktice analytické uvedl sub. LXXI. zásadu „Čemukoli jednou prací může byti vyučováno a naučeno, nikdy nebudiž protahováno.“ V tomto smyslu vyjadřují se též „Elements de Pedagogie pratique a l'usage de Frères des ecoles Chretiennes“, II. Méthologie speciale Ire Section, pag. 146. et sequ. „Enseignement simultané de la lecture, de l'écriture et des premiers éléments de l'orthographe usuelle“, 159., 160. Rovněž tak žádá se v díle „Enseignement primaire élémentaire“ a l'usage des écoles Chrétiennes „Conduite“ pag. 69. et sequ.²⁾ Cf. také dílo „Directoire pédagogique“ pag. 124. et sequ. atd.

„Slabikář“ řídě se pochybenou zásadou „Podobné sobě tvary písma mají v postupu od sebe býti vzdáleny“ způsobil tu zmatek, nudu, nepřehlednost a do nekonečna rozvláčnost, což vše je způsobilé k tomu, aby děti veškeré chuti k učení pozbyly, aby zívajice učily se abecedě po celý rok a na konec jí přece neznaly! Toť jest faktum, jež můžeme důkladně doložiti.

Že obor celé abecedy může býti poznán, že děti mohou čísti i psáti v oboru celé abecedy po uplynutí tří až čtyř měsíců, víme z methodik francouzských (na př. „Méthodologie spéciale“ pag. 160., kdež se praví doslovně toto: „Après trois ou quatre mois, si le maître a une autorité suffisante, les enfants un peu intelligents lisent dans le premier livre de lectures courantes“ etr.) a z vlastní zkušenosti víceleté a³⁾ ze zkušenosti některých kolegů (zvláště ve školách německých v Dolních Rakousích, kdež jsme se o věci osobně informovali ve Vídni, Strebersdorfu, Štětíně a j.)

Konstatovali jsme s veškerou určitostí, že podle moderních method naučí se děti mnohem snáze a důkladněji čísti, psáti kalligraficky a orthograficky. — Majíce pak zření k tomu, že děti vychodivše školu obecnou dosavadní nedovedou bez chyby napsati diktát, že v reálkách a gymnásiích

¹⁾ Cf. Syllabaire ou premiers exercices de lecture en rapport avec la méthode d'écriture suivi du premier livre de lecture.“ „Nouveau syllabaire en rapport avec le livre-tableau. „Fibel“ (1905) von Fr. Wiesenberger, „Fibel“ (1902) von Dr. Karl Kummer, Fr. Branky und Reimuud Hofbauer. Atd.

²⁾ Dílo toto jest přeloženo do italštiny, španělštiny a do němčiny.

³⁾ Nám se podařilo dosíci naznačeného cíle během dvou měsíců, což není nic divného oproti úspěchu ve školách francouzských, povážíme-li, že čtení francouzštiny mnohem jest obtížnější nežli čtení české.

padají z pravopisu pětky, že čtení a psaní rovněž nehoví požadavkům stanoveným, tvrdíme, že zastaralé metody naše působí do značné míry záporně znemožňující žádoucí prospěch. Vzpomínáme tu známých a bohužel pravdivých slov J. A. Komenského „Ty vaše slabikáře nehodí se! Zamotávají, kazíte jimi mládež, cestu jí zasekáváte. . . .¹⁾

I není se čemu diviti, když ozývají se hlasové volající po opravě method a osnov vyučovacích.²⁾

Jest tudíž jisto, že „Slabikář“ chtěje napomáhati dětem abnormálním zanedbává nepoměrné většiny žactva a zamýšlené pomoci dětem abnormálním neposkytuje, nýbrž spíše škodí.

Litovati jest toho, že pokusy s moderní methodou u nás učiněné (Dr. Lindner, Klicpera, Petrák, Bohdanecký a j.) nedošly náležitých povšimnutí.

Příčina toho neposlední byla zajisté nedostí praktické uspořádání methody. Požadavky v oboru tomto jsou následující:

1. aby vedle tvarů psaných byly uvedeny vždy tvary tiskové, jež by se v mysli dětské s tvary psanými co do podstaty ztotožňovaly, aby dítky nepředstavovaly si pro každou hlásku čtyři různé znaky písemné, nýbrž aby (až na nepatrné výjimky) ve všech čtyřech tvarech viděly tvar v podstatě jeden a týž;

2. aby způsobem náležitým bylo použito methody synkritické, u věcech vyučování vůbec na výsost důležité;

3. aby učení učiněno bylo zajímavé nikoli planým vypravováním, jež je vlastně mařením drahého času, nýbrž pomocí věci samé, aby totiž milou záměnou a rozmanitostí (jež jevíti se má v každé racionální methodě vůbec a ve třídě elementární zvláště) pozornost žactva soustřeďovala se mimoděk na předmětu vyučování;

4. aby bedlivý zřetel byl obrácen na „paedopsychickou multiplikaci představ, jež základem jest trvalé paměti, zdrojem živého zájmu pro učení (nikoli pro bezvýznamné pohádky) a příčinou radosti plynoucí v tomto případě z vlastního učení;

5. důsledek toho bude: rychlejší postup učení a trvalejší úspěch nežli bylo dosavad.

Jest si tudíž přáti, aby místo nynějšího „Slabikáře“ byla pořizena kniha jiná, lepší, po příkladu knih francouzských, anglických, německých, uherských atd., podle zásad J. A. Komenského a jak se předpisuje v didaktikách a methodikách vzdělaných na základě důkladného studia paedopsychologie.

Ad 3. Vady orthografické.

V díle „Méthodique théorique et pratique“ (par prof. Achille van Achter) praví se na str. 140: „Vyučování čtení, psaní a pravopisu musí z důvodů methodických býti nerozlučně spojeno. Psaní a pravopis jsou tu sice jakožto věci vedlejší, ale zároveň jakožto prostředky, aby rychleji a jistěji dosaženo bylo cíle; kombinace čtení s psaním a pravopisem má důležitost velikou pro pokrok žactva a dobrý pořádek třídy; neboť spočívá v přirozenosti věci samé, že totiž čtení, psaní a pravopis jsou si navzájem ku pomoci a podpoře, jelikož stejný mají cíl,

¹⁾ J. A. Komenského: „Didaktika“, kap. XII., pag. 63.

²⁾ Beseda učitelská XXXVII., 47., 51. str., „Čech“ XXXI. 1. „Naše Listy“ XV., 17. atd.

totiž napsané sdělení myšlenek. Kombinací touto pěstuje se současně velký počet mohutností duševních. Vyučování stává se tím poutavější a poskytuje příjemnou záměnu. Jelikož probírá se více věcí k sobě patřících a navzájem se podporujících, ušetří se času a úspěch stává se jistější a trvalejší. . . .“

J. A. Komenský uvádí v „Didaktice analytické“ následující zásady, jež shodují se s rozumem didaktiků francouzských: „Čemukoli jednou práci může býti vyučováno a naučeno, nikdy nebudiž protahováno“. (Zásady LXXI. LXXX.) Podobný smysl do sebe mají i výstražné zásady jeho, jež důkladně doloženy jsou obracují ostří své přímo proti „Slabikáři“; tak na př.: VII., LV., LVI., LVII., 42., LVIII., LX., CXIII. a j.

Rovněž tak vyslovují se znamenití methodikové, spisovatelé výtečných na základě praxe školní složených a obecně osvědčených method: „Enseignement simultané de la lecture, de l'écriture et des premiers éléments de l'orthographe usuelle“ (pag. 146.) „Enseignement de la lecture dans les petites classes“ (pag. 69. et sequ.)¹⁾ „Les méthodes de lecture élémentaire“ (pag. 104. et sequ. Directoire pédagogique) atd.²⁾

Podle zásad v těchto dílech uvedených a doložených složeny jsou učebné knihy francouzské, anglické, německé a j. Příkladem uvádíme: „Syllabaire ou premiers exercices de lecture en rapport avec la méthode d'écriture suivi du premier livre de lecture“, „Lecture écriture et orthographe usuelle“, „Nouveau syllabaire en rapport avec le livre — tableau“, „Lesebuch für österreichische allgemeine Volksschulen“ von Dr. K. Kummer, Fr. Branky und Raimund Hofbauer, „Fibel“ von Fr. Wiesenberger (1905) atd.

Pozoruhodno jest, že v uvedených učebnicích nevyskytuje se žádná chyba orthografická, a že v návodech a methodikách příslušných žádá se, aby již v I. tř. elementární přihlíželo se ku pravopisu

Výsledek tohoto způsobu vyučování jest vynikající, učení postupuje rychle, úspěch jest trvalý, dítky pracují s radostí, přímo k věci samé.

Nyní namítá se otázka, kterak vůči tomu všemu obстоjí český „Slabikář“?

Na více nežli 50 stranách písma psacího nenalézáme ani jediného velkého písmene; píše se tedy: „víme. mívá. mává. eva volá mámo! emila volá evu atd.

Tak žactvo vidí napsáno a tak píše až po velká písmena psaná. Tu musí p. učitel se přiznati, že dosud naváděl dítky k velikému grammatickému hříchu, že celá třída takto pišíc hřešila napořád. Politují tedy nepravostí této všichni společně a učiní pevné předsevzetí, že se polepší. Však nastojte! Sotva jsou probrána velká písmena psací, již opět celá třída i s panem učitelem upadá na dosti dlouhou dobu do staré nepravosti, která se takto důkladně zopakuje a nacvičí. Teď se div, školský světe, když ve třídách vyšších žactvo bez rozpaků hromadí ve svých písemných pracích grammatické chyby nejhrubšího zrna. Asi 70 stran „Slabikáře“ je tomu naučilo!³⁾ A to není věc nepatrná! Vzpomínáme tu bezděčně J. A. Komenského „Didaktiky

¹⁾ „Les petites classes“ = tolik co naše I. třída elementární.

²⁾ „Elementsc e pédagogie pratique a l'usage des Frères des écoles Chrétiennes“, „Methodologie spéciale“, „Enseignement primaire élémentaire“ etc.

³⁾ U věci této jest nové vydání Slabikáře daleko za vydáním dřívějším.

analytické“ zásady „První vtištění utkví“. ¹⁾ Ano, první vtištění nesprávnosti grammatických utkví podobně jako zvyk nesprávného vedení ruky při psaní, k čemuž obému „Slabikář“ podle kardinálních zásad svých důsledně navádí. Nesprávnosti přejdou ve zvyk a učitelé nastává potom práce dvojí, odučovati totiž nesprávnostem a pak naučiti správnému. Jak mnoho času přichází tu nazmar! Jaká zdoluhavá práce! Jaká nechuf k učení nutně vzniká a trvá v mysli malých dětí. Ne nadarmo varuje J. A. Komenský: „Neuč ničemu, čemu by odučovati bylo třeba“. („Didaktiky analytické“ zásada LVIII.) Velmi litovati jest toho, že docházejí tu platnosti i ostatní J. A. Komenského „zásady výstražné“, ²⁾ jež ovšem realisují se jakožto trest za neprozřetelnost didaktickou.

Uznávajíce snahy skladatelů „Slabikáře“ litujeme, že nuceni jsme vysloviti rozsudek nad jich dílem, jehož *raison d' être* vůči moderním pokrokům didaktiky a methodiky padá.

Ad 4. Pochybený způsob obrazů v.

Ve „Slabikáři“ rozeznáváme obrazy čelní, textové a ilustrační. Obrazy čelními rozumíme ony, jichž pomocí vyvozovati jest jednotlivé hlásky; obrazy textové jsou na počátku knihy, aby děti neznajíce dosti hlásek ku čtení vět, resp. nápisových výrazů, přece mohly celé věty, resp. nápisové výrazy čísti.

Způsob tento jest velmi dobrý a se stanoviska methodického téměř neocenitelný. Jakou radost projevuje dítě mohouc hned po poznání prvé hlásky přečísti zajímavý výraz a později celé věty! Větší však účinek jest, když dítě po přečtení výrazu může si jej také napsati, resp. nakresliti.

J. A. Komenský praví: „Věci vykonatelné chtějí býti vykonány“. („Didaktiky analytické“ zásada LXXX.)

Veliký význam napodobování obrazců vysvítá ze studia paedopsychologie. Nahlédněme tedy do znamenitého díla „Studie dětství“, J. Sully (z angličtiny přeložil prof. O. Sýkora). Na str. 257. až 308. čteme: „Prvé dětské pokusy kreslířské jsou výsledkem instinktivní záliby (tedy zcela přirozené) hledati a reprodukovati podobnost předmětů, resp. obrázkův.“

Již kolem roku 2. svého věku pokouší se dítě kresliti, napodobujíc pišícího otce nebo matku; kreslení počáteční jest vlastně více méně bezúčelné škrtání; později však nabývá významu každá čmáranina stávajíc se podnětem mohutné dětské obraznosti. Pozoruhodno jest, že kreslení dětské děje se ponejvíce z paměti. Všimněme si několika příkladů dětského kreslení. Dvouletý hošík nakresliv náhodou točitou čáru, zvolal radostně: „Kouř, kouř!“ Jindy načrtnuv cosi podobného kruhu nebo oblouku zvolal: „Mama, papá!“ Patrně myslil při tom na otcovu a matčinu tvář. Tříleté dítě kreslilo brouka, čtyřleté kočku, pětileté podobu lidskou, koně s jezdcem, dům se tří stran atd. ³⁾ Šestileté dítě kreslilo ve třídě; nakreslivši koně s uzdou, pravilo samo k sobě: „Teď musím nakresliti také panáka, sice by ten kůň utekl.“ Jindy nakreslivši most, pod ním řeku s rybami, napsalo nad řeku „m“; pojednou však zvolalo: „To „m“ musím honem smazat; ty ryby by je snědly.“ Pětiletý hospitant kreslil v mé třídě z paměti parníky, vlaky, mlýn s rybníkem a zahradou.“ Jiné děti kreslily kohouty, slepice, domy

¹⁾ J. A. Komenského „Didaktiky analytické“ zásada CXIII.

²⁾ Jsou to hlavně zásady: LV., LVI., LVII., 42. „Didaktiky analytické.“

³⁾ Následující zprávu podává auctor těchto řádků z vlastního pozorování.

se zahrádkami, čepice, klobouky atd. Auktor díla „Studie dětství“ uvedl dosti obsáhlou sbírku dětských výkresů, práce to dítek dvou- až pětiletých, praví dále: „Troje období pozorujeme v postupu dětského kreslení: 1. kol 2. roku věku neurčité čmárání, jež bývá mnohdy předmětem mohutné obraznosti; 2. o něco později kreslí dítě měsícovitá schemata, lidské obličej: 3. v době od 4. do 5. roku promyšlenější podání tvarů zvláště z říše živočišstva volených. Ve stádiu prvním a druhém jeví se nedostatek kontroly; ve stádiu třetím žádostivo jsou podati opravdové podoby, dovede hned odhaliti nesprávnosti na svém výkrese. Zajímavé jest pozorovati, kterak tu dítě pokouší se též ve volné kompozici kreslit postavu lidskou s ptáčímí nohama a s ušima koňskými, postavu koňskou s lidskou tváří atp. Není-li dítě ku kreslení naváděno, napodobí záhy kresby jiných dítek, svých soudruhův.“

Fakta uvedená nejsou žádnou zvláštností; zajisté každý učitel I. třídy mohl by nám jich vypravovati dost a dost.

Z toho všeho jest patrné, jak veliké oblibě u dětí těší se kreslení, ježto tak milou jim poskytuje zábavu. Jest rovněž zřejmo, že dívky čtyř — až šestileté jeví dosti vyvinutý smysl pro napodobování různých tvarů, že dívky, jež před počtem povinné návštěvy školní obíraly se poněkud kreslením, velmi snadno navykou ve škole písmu kalligrafickému — a to některé již v I. třídě.

Dívky, jež před počtem povinné návštěvy školní tužky vůbec neměly v ruce, pokračují ve psaní mnohým pomaleji. Jest však pozorovati i u nich, jakmile dovedou vlásti tužkou, vzrůstající se zálibu pro kreslení, jež poskytuje jim příjemnou zábavu.

Dopídí-li se obrázkové knihy, hledí snadné obrazce napodobiti: obrazců stínovaných však k účelu tomu z pravidla nevolí, nýbrž raději sáhne po obrazci schematickém a ještě milejší jest mu jednoduchá, úhledná kontura.

Na místě tomto tážeme se, zda by nebylo daleko lépe místo obrazců stínovaných do „Slabikáře“ vložit obrazce schematické a jednoduché, úhledné kontury, jež v methodickém pořádku jsou do „Slabikáře“ vloženy, prokázaly by službu znamenitou a poskytly by výhod všem, jichž obrazy a kreslení vůbec poskytují. Upozorňuji zvláště na množství duševních mohutností, jež se kreslením velmi účinně probouzejí a rozvíjejí.

Dr. Lindner myslel, že methodický pořad obrazců ve „Slabikáři“ není možný; my však oproti tomu tvrdíme a také ukážeme, že věc je velmi jednoduchá, snadná a vykonatelná beze zvláštních obtíží.¹⁾

Mohlo by se namítati, že obrazce ve „Slabikáři“ poslouží stejně snad jako kontury, jelikož dítě kreslí i z paměti; že by tedy spatřivši obraz stínovaný, mohlo z paměti nakreslit jeho konturu. Leč chyba lávky; auktor „Studie dětství“ uvádí také velmi doložené tvrzení, že názor dětský jest neúplný, že dívky nazírajíce na předmět, všimnou si věci nejvíce vynikajících jsouce pro ostatní slepy.²⁾ Toho dokladem neposledním jsou jich výkresy.

Mimo to uvážiti slušno, že „obrazce ve Slabikáři posloužily by daleko lépe, kdyby uvedený byly v methodickém pořádku“, aby dítě postupovalo i u věci této od snadnějšího k těžšímu.

¹⁾ Auktor těchto řádků hodlá v přítomném časopise podati návrh nové knihy pro I. třídu elementární.

²⁾ Sully „Studie dětství“, pag. 304.

Methodický pořádek obrazců ve „Slabikáři“ učinil by knihu mnohem zajímavější a milejší; byl by vábící pobídkou ku příjemnému, veleužitečnému zaměstnání, totiž ku kreslení a ku psaní a čtení zároveň.

Způsob tento zcela se shoduje se smyslem didaktických průpovědí a pravidel J. A. Komenského; pozornosti zasluhuje tu zvláště jeho „ratio, oratio, operatio“, což lepšího ještě dochází výrazu v řečtině „*αυτοψια, αυτολεξια, αυτοπραξια*“¹⁾ navádějíc k samostatnosti.

Slabikář upraven podle tohoto požadavku způsobil by nejen příjemné a veleúčinné vyučování ve škole, ale poskytoval by také vábivého zaměstnání dětem doma.

„Slabikářům“, jež nevyhovují požadavku řečenému, vytýkáme tímto vady, jež by co nejdříve měly býti z nich vypraveny, záleží-li povolaným na tom, aby vyučování zdárně prospívalo tím, že odstraní se z něho bachantické absurdnosti a metody školní na vědecký postaví se základ.

M. U. DR. JOSEF KLEIN.

Chrup u školní mládeže.

Každý rozumný člověk uznává dnes velikou cenu zdravého chrupu; neb známo jest, že vývin těla a zdatnost jeho je v přímém poměru a souvislosti se stavem chrupu. Je-li tento od útlého mládí příznivým — ošetřuje-li se rozumně — nabývá tělo vzdornosti proti jiným chorobám a celkový stav jest též příznivým. Nemocné zuby jsou však branou vstupu škodlivin do lidského organismu a příčinou mnohých nemocí.

Chrup jest pro člověka důležitým, protože

1. slouží k rozkousání a rozžvýkání potravy a tím podporuje trávení. Nedostatečným rozkousáním a rozmělněním potravy, úplným neb částečným rozkladem a nedostatkem zubů mohou povstati různé žaludeční choroby, čímž tělo na své zdatnosti a vzdornosti proti nemocem újmu bere. Totéž se děje, jsou-li sice zuby v ústech ale jsou-li tak zkaženy, že působí bolest neb otoky, nebo nalézají-li se v ústech pouze části neb kořeny zubů.

2. Zubů je třeba ku správné a jasné výslovnosti.

Schází-li jeden neb několik předních zubů, uniká část vzduchu při mluvě, a tím výslovnost některých hlásek trpí; zejména jsou nezřetelný souhlásky: *d, t, s, š, c, č, z, ž*.

Dolejší zuby jsou patrně pro výslovnost důležitější než hořejší, a to proto, že jazyk ztrácí při mluvě svou přirozenou oporu. Lidé, jimž několik předních zubů chybí, hledí nedostatek ten napravit tím, že buď neotvírají příliš úst, aneb mluvíce rty všelijak přivírají.

3. Zdravý a čistý chrup jest okrasou člověka.

Ztráta celého chrupu neb několika, zubů jest patrna na tváři; tato stane se nesouměrnou. Není-li zadních zubů, nemají žvýkací svaly dostatečné opory, obličej stává se jaksi širším, poněvadž přední dolejší zuby příliš vysoko na patro nakusují.

¹⁾ Cf. J. A. Comenii „*Leges scholae bene ordinatae*“ VII. 6. „*Schola pansophica*“ § 69

U mužského pohlaví, kde vous částečně ztrátu předních zubů zakrývá, nebývá tato vada tak nápadnou jako u pohlaví ženského. Úhel dolní čelisti, jež možno pod uchem lehce vyhmátati, jest u dětí a starců, již zubů nemají, tupý, u dospělého člověka téměř pravý. S dospíváním přibývá výšky čelisti, se stářím ji ubývá. Hlavní příčinou úbytku čelisti je ztráta zubů. Proto vidíme, že dolní čelist bezzubého člověka tahem svalů dosahuje až k nosu.

Slintání jest dojistá též na újmu krásy. Děti a bezzubí starci mluvice slintají. Hlavní příčinou toho jest, že sval kolem úst nemá pro nedostatek předních zubů opory, tím také ne náležitě pružnosti, by mohl ústa správně a rychle zavírat.

4. Kromě vyznačených úkolů má zdravý, zachovaný chrup ještě tu velikou cenu pro každého, že není v ústech nepříjemného zápachu, jako u lidí, kteří si chrupu nehledí.

V nečistých ústech tvoří se nečistý povlak na zubech a kořenech, usazuje se zubní kámen, kořínky hnijí, v rozrušených zubech potrava hnilobně se rozkládá, a také dásně zánětem trpí.

Laik má často zápach z úst za následek krčního katarru nebo nemoci žaludeční, plicní a pod.; málokdy se dá přesvědčiti, že i při nejbedlivější čistotě úst zapáchá z nich proto, že vykotlané zuby se vůbec vyčistiti nedají.

Kaz zubní zvlášť rozšířen je u školní mládeže.

První zprávy o lékařském prohlížení zubů mládeže školní pocházejí ze Švýcar; ze zpráv těch vyšlo na jevo, že 94·2% dítek 7—14letých trpí kazem zubním.

Podobné cifry z Německa uveřejnil Fenchel z Hamburku. 96·25% — 98·25%, Berten z Würzburgu 81·3% — 84·6%. Ve Freiburgských školách obecných v krajích na vápno chudých kolem Freiburgu v Durynsku, kde jest málo vápence, bylo kazu 98—98·7%; kde bylo v těchto krajích dosti vápence, také procento kazu zubního bylo menší.

V Rusku zubní lékař Laufer zkoušel žáky gymnasia a reálky v Miňsku, a dospěl k té zkušenosti, že ze 400 gymnasistů 300 trpělo zuby a ze 182 žáků reálné školy mělo 129 zkažené zuby.

Gurvič studoval zuby u realistů a chovanců semináře ve Piňsku a našel až 89·9% zubů chorých.

Berman v Kerči shledal 64·19% žáků s chorými zuby.

V Anglii a Skotsku našla Britisch Dental Asociacion 76·78—87·3% dutin ústních se zkaženými zuby.

V Uhrách udává Unghvári počet zkažených zubů u 87·2%.

Roku 1905 vyšetřoval jsem na obecných a měšťanských školách v Ivančicích chrup u dětí 6—14 letých, a dospěl jsem k následující zkušenosti:

Celkem vyšetřil jsem 1064 dětí; z těch mělo

zdravý chrup	166 t. j.	15·58%
1 zkažený zub	137	„ 12·88%
2—4 zkažené zuby	382	„ 35·9%
4—8 zkažených zubů	268	„ 25·19%
více než 8 zkažených zubů	111	„ 10·45%

Shledáno tedy, že ze 1064 dětí trpí zkaženými zuby 948 čili 84·42%.

Kromě toho pozorovány i jiné choroby a anomalie zubů a dutiny ústní.

Dle výsledku dosud uveřejněných prací o kazu zubním u dítek činilo minimum tohoto 46·6%, maximum pak 99·26%.

Tyto veliké čísllice onemocnění zubů ponoukají nás samy k přemyšlení, jakým způsobem odpomoženo by býti mohlo.

Paedagogové naši s neodpušitelnou lhostejností pohlížejí na kaz zubní jako na nepatrnůstku, která nezasluhuje povšimnutí. A přece škola přispívá zvláště k rozvoji chorob zubních pro nehygienické poměry, nečistý vzduch, průvan, náhlé změny teploty atd.

Jednou z hlavních příčin netečnosti paedagogů ke kazu zubnímu ve škole je neznalost věcí; nemají ani tušení, jak rozšířena je tato choroba mezi žactvem.

Se strany lékařů činí se všechno možné, aby se docílilo dentistického dozoru ve školách. Na I. všeobecném sjezdu zubních lékařů, odbývaném roku 1896 v Nižním Novgorodě, debatováno o potřebě lékařského dozoru na chrup žactva i zvolena komise, aby zpracovala program důsledné péče o chrupy školní mládeže. Na sjezdu lékařů v Kijevě r. 1896 Dr. Blank ve svém referátu o organizaci dentistiky ve školách uvádí bohatý materiál k posouzení kazu zubního mezi žáky.

Nejlepším prostředkem proti šíření se kazu zubního bylo by:

1. zavedení zvláštních zubních lékařů na školách, jimž by svěřena byla péče o zuby školní mládeže, a

2. zřízení (ve velkých městech) kliniky, kde by žactvo pomoc zubolékařskou dostávalo levně aneb zdarma.

Poněvadž však u nás k zavedení instituce školních lékařů a zvláště zubních máme daleko, nezbude než stále poučovati mládež o důležitosti dobrého chrupu a o škodlivosti špatných zubů.

Dítky musí býti již od útlého mládí jak doma tak později ve škole na důležitost a péči o chrup stále upamatovány, a na včasné prohlídky chrupu navykány; neb tím předejde se mnohým bolestivým výkonům, dítě lépe se učí a méně dní ve školní návštěvě vynechá.

Dětem má se doporučiti časté čištění zubů, zvláště po každém jídle a večer před spaním; čištění má se díti měkkým kartáčkem a vlažnou vodou, k níž se může přidati na př. trochu čistého líhu.

Za parátka nemá se užívati jehly, špendlíku, nože neb jiných ocelových předmětů, nýbrž brků, dřevěných parátek a pod.

Zubů nemá se užívati k trhání, k rozlamování neb kousání tuhých neb velmi tvrdých předmětů (ořechů a pod.).

Rovněž jest třeba varovati se střídání příliš teplých a studených jídel.

Konečně má každý nejméně jednou do roka dáti si chrup prohlédnouti od zubního lékaře; neb tím si ušetří mnoho bolestí a chrup si dlouho dobrý zachová.

VERITAS.

Volná škola.

(II. LIST ZE SLEZSKA).

Co i svobodomyšlného učitele zaraziti musí při p. F. V. Krejčím, není ani tak jeho požadavek odluky školy od církve jako více hrubý předsudek jeho proti náboženství a křesťanské výchově vůbec. Upírá oběma směle všechen vliv vychovatelský na mládež a lid, tvrdě prostě, že beznáboženská výchova

je přímo prospěšnější modernímu člověku než výchova náboženská. Cynicky přímo přirovnává křesťanství k ledovci, který pod hřejícími paprsky osvěty moderní taje a mizí.

Odkud tento názor? ptám se.

Z dějin snad? z pozorování života lidu?

Pravdě odporující jedno i druhé. Spíše vidím příčinu jeho v teoretických doktrínách a pohodlném generalizování jednotlivých případů a zjevů společenských, v kteroužto chybu většina filosofů u pece prostřed haldy knih pracujících upadá.

Jestliže p. F. V. Krejčí nevidí kol sebe dosti toho ovoce náboženské výchovy mládeže a proto soudí na její bezcennost, tedy dle jeho logiky filosofické museli bychom i tak mnohé jiné vědy ze škol vyloučiti proto, že též nauky jejich málo splnění v životě chovanců docházejí.

Ať nám přece p. Krejčí řekne, kolik Sokratů, Platonů, Kantů, Komenských atd. už odchovali moderní filosofové, kolik šťastných lidí udělali se své katedry školní. Kolik souchotinářů studovaných běhá mezi námi, kolik studovaných lidí klesá předčasně v hrob nebo v nejlepších letech svých trápení jsou chorobami různými následkem nesprávného žití, kolik třeba 40 letých cvičených osob chodí s 3—4 zuby v ústech, poněvadž nešetřili zdraví svého! A přece všichni snad učili se ve školách aspoň obecných tělovědě a přírodopisu.

Kolik to Žižků, Husů, Komenských, Leonidů atd. našli bychom mezi naší moderní společností, ač se ve školách učila dějepisu, a dějepisná literatura jest jí přístupnější než těm dějinným hrdinům byla!

A dále: Kolik to vzorů spořivosti vykazuje armáda našich studovaných lidí, literátů, herců, šlechticů, salonních lvů atd. Učili se všichni počtům a větám $1 + 1 = 2$, dvě od jedné nemohu atd. Jak to přijde, že otec neučený třeba nahromadil jmění a dal synům a dcerám vzdělání, tito pak ani s dvojnásobným příjmem vyjítí nemohou a buď na starého otce lezou nebo dluhy sekají? Odkud to, že tak mnohý učitel národ. hospodářství nebo profesor hospodářství vůbec nemůže vyjítí pro svou osobu s platem, se kterým dobře a správně vyjde prostá rodina rolnická nebo i dělnická, již tento učenec chce učiti hospodářství?

Odkud to, že tak mnohý vzdělanec výrazy „humanita, osvěta, filantropie“ atd. jen hází, ale skutky jí neosvědčí nikdy, protože by musel ujeti svým smyslným požitkům, kdyby chtěl ušetřiti groš pro filantropický účel?

Nekáže pak taková logika odsouditi cenu i vytčených tu věd a ne jen náboženství?

Filosofu p. F. V. Krejčímu odpovídám: Až se objeví jistý prostředek, jimž by se vůle lidská bez ohledu na individuální povahu, poměry, výchovu atd. vésti dala k absolutnímu dobru, pak budou nejen věda ale i náboženství na jednání člověka každého míti neomylný účinek. Avšak i jiné okolnosti to jsou, které vliv náboženské výchovy na mládež a lid činí illusorním.

Především je to nedostatečná přechasto metoda většiny katechetů a jich malá horlivost.

Jak se naše duchovenstvo v kněžských seminářích připravuje na své vychovatelské dílo mezi mládeží školní, není mi sice známo, ale dle výsledků jistě nepřiměřeně.

Je u nás ve Slezsku říkadlo všeobecné, že každý poněkud zkušenější učitel, ba každá rozumná zkušená matka dovede lépe dětem vštěpovati nauky náboženské než mnozí pp. katecheti, z nichž poměrně jen málo je těch,

kteří by dovedli vmyslet si v duševní stav a poměry dítek a jichž vyučování náboženské by více hrálo srdce a bystřilo soudnost než — plnilo prostě hlavy nezaživnými poučkami.

Za své 25leté školní práce velice málo (snad 1—2!) poznal jsem opravdových katechetů.

Poznal jsem takové, kteří — ač měli času dosti a povozy zdarma — sotva jednou za měsíc do vzdálenější školy přijeli na skrovnou hodinu a odcházejíce pot si s čela stírali jako po těžké práci. Znal jsem katechety, kteří z pohodlí a jisté osobní vznešenosti si výkladem náboženství mnoho hlavy nelámali, ale vyslechnuvše nazpaměť zadané učivo, dali čísti další k učení nazpaměť určené. Ostatní práce jejich byla více zábava než výklad náboženský.

Znal jsem katechety, kteří děti nemilosrdně bili, když zvěděli, že nebyly v neděli ve vzdáleném (hodinu) kostele aneb nevěděly kázání opakovati. Výmluva na rozkaz rodičů zůstatí doma, na nedostatek oděvu, obuvi, špatné cesty nebo počasí, hlídání malých sourozenců nic nebyla platna.

Znal jsem katechetu, který si rád potrpěl na hon, třebas i v den nábož. hodiny, aneb opomenul přijíti proto, že byl z honu včerejšího unaven.

U některého vadila návštěva školy, návštěva dp. spolubratra, pohostinnost kterého farníka a p.

Rozumí se, že po takto zameškané týdenní hodině se to příště bralo s učením ostro, žáci museli to tresty i pokutami odnésti, co pan katecheta zameškal. Zkrátka řečeno, mnozí, mnozí pp. katecheti nejsou na výši svého nábožensko-vychovatelského úkolu. Klamou sice sami sebe domnělou autoritou v lidu, spoléhajíce se na ni, ale prozíravé občanstvo na to hledí očima nedůvěry a — sklamaní. Za takových poměrů nemůže náboženství na mnoha místech naší vlasti zázraky působiti u výchově lidu. Je to sice trpké, ale pravda je to. Mi však nejde tu o vytýkání chyb jiným ani o ostouzení stavu katechetského, ale jedině o to, abych cynickým protivníkům náboženství vyrval nečestnou zbraň a poukázal na chyby — ne náboženství, ale mnohých jeho učitelů. (Pokračování.)

K — .

Školská hlídka.

Proti novým zákonům školským na Moravě sněmem přijatým a již panovníkem schváleným učitelské jednoty organisované začínají bouřit hlavně proto, že učitelstvo nebylo uvědoměno. Že se poslanci měli informovat, je samozřejmo, a nelze nijak chváliti, že o věcech školských rozhodují vždy poslanci, aniž vyslechlí mínění znalců; ale křik je nyní nevčasný. Protesty měly se ozývati před schválením zákonů.

Nový školní řád vzbudil odpor nejen v učitelstvu, nýbrž i v kněžstvu zvláště pro §§ 142.—144., jež považují za nepřiměřené. Aby se předešlo zbytečným třenicím a mrzutostem, je žádoucí a potřebno, aby ustanovení učitelstvu a kněžstvu z jakýchkoliv důvodů nevyhovující upravila se v prováděcím nařízení tak, by vyhovovala. Jasnosti a určitosti je třeba v zájmu školy i kněžstva.

V Praze založen Osvětový svaz, kterýž bude řídití osvětovou práci národní ve všech zemích českých. Může vykonati mnoho dobrého, nepustili se do kalných proudů liberalistické propagandy a všedních bojů strannických.

Otázka bytová stává se pro učitelstvo venkovské nesnesitelnou. Jsou přečetné obce, kde vůbec není světnice ani pro svobodného, na sta obcí, kde ženatý učitel za žádné peníze bytu nedostane proto, že bytu není. Nejsou vzácné případy, že se musí odstěhovat do sousední osady a chodit více než hodinu cesty do školy. V této věci je náprava neodkladná.

Učitelstvo pražské přijalo 8. prosince 1905 následující resoluci :

„1. aby do Prahy přijímání byli vedle potřebného počtu nejlepších absolventů ústavů učitelských jen takoví nejlepší učitelé, kteří mají nejvýše 10 let služebních od zkoušky dospělosti ;

2. aby nově přijatí učitelé do služeb král. hlav. města Prahy zařazeni byli dle svých zkoušek do kategorie buď výpomocných, buď zatímních učitelů II. tř., kteří by nejméně 2 léta v této hodnosti působiti musili.“

Tak vypadá ta liberální kollegialita v praxi. Divíme se, že učitelstvo „nepražské“ klidně snese neomálenost meze zdravého rozumu přesahující a nechá se „pražáky“ degradovat na učitele nižší hodnoty. Je na čase, aby všechno učitelstvo domáhalo se, by všechny překážky volné soutěže jakkoliv jmenované a kým-koliv zbudované konečně již na vždy padly. Heslem našim budiž: všude stejná práce, všude stejná odměna a všem přístup ke všem místům volný při stejné kvalifikaci.

Svépomoc učitelská konečně i v českém učitelstvu hlubší kořeny zapouští. Toho důkazem je Ústřední záložna učitelstva čkoslovanského v Praze I., Františkovo nábřeží č. 20 n., „Bellevue“. Vykazuje za měsíc listopad 1905: Od 1987 členů splaceno na závodní podíly K 263.030·42; vkladů nových vloženo K 72.877·08; vkladů vybráno K 30.595·87; stav všech vkladů K 1,097.080·28; nových půjček členům poskytnuto K 277.577—; na půjčky splaceno K 235.008; stav všech půjček K 1,348.591·26; u jiných peněžních ústavů uloženo K 110.523·73; rezervní fond záložny K 14.341·80; peněžní obrat za měsíc listopad K 800.485·69. Záložna podléhá povinné revisi „Jednoty záložen“ a pokladna podléhá revisi každodenní. Učitelům, již mají služné přes 1600 K, povolují se půjčky do výše 650 K (i s členským podílem) a to buď na životní pojistku, aneb za ručení 1 definitiv. kolegy. Při půjčkách větších je nutno uvést 2 ručitele. Na každých vypůjčených 1150 K stačí pouze 1 členský podíl.

Pěvecké sdružení moravských učitelů zajelo do Vídně a přivezlo vavříny zasloužené. Výkony pěvecké budily zasloužený obdiv všech, i těch kruhů, jimž všechno české dosud platí za méně cenné. Pěvecký sbor učitelský již teď povznesl se na vrchol mistrovství a bude v umění takové zaujímat místo, jaké si vynutilo české kvarteto.

Vídenští Čechové dosud musí platit na školy německé a k tomu si vydržovat českou školu. Podle zákona a práva mělo by ve Vídni býti 22 veřejných škol, neboť je tam úředně zjištěno 5177 českých dětí. Je tam našich dětí více než 20.000. ale na to se nebere ohled. Než ani těch „úředních“ českých dětí se nedbá, dosud je ve Vídni sedmitřídni škola bez práva veřejnosti, 2 opatrovny a 4 školy českého jazyka. Náklad roční obnáší 70.000 K. Ústřední Matice platí 14.000 K, tak že chudý lid musí složit 56.000 K. Což divu; že doprošují se podpory u české veřejnosti, již plnou měrou zasluhují.

Liberální listy jásají, že ve Francii je konec duchovenskému vyučování, neboť podle nově uplatněných zákonů zruší se ihned 375 kongregací, jež vyučovaly ve 2494 školách obecných, čímž školský rozpočet zvýší se rázem o 25 milionů a v době nedaleké vzroste. Liberálové se těší, že duch francouzského zednářstva se uplatní též u nás, jak žádá pokrokové učitelstvo, že náboženství

úplně se ze škol vyhostí a kněžím zcela znemožní vyučování ve škole. Že k těmto koncům ještě je daleko, netřeba dokazovati, ale že skloňuje se k nim školství je nepopíratelno. Vždyť leckde na středních školách již začínají učit „po francouzsku“ úplnou propagující nevěru, jak dokazuje žalostný rozvrat na reálce prostějovské veřejně zjištěný.

Myšlenku velmi dobrou provádí „Učitelský Přehled“ v Hoře Kutné vydávaný. Uveřejňuje soustavný a celkem dosfi úplný přehled úvah a článků hlavně vychovatelských, v odborných listech uveřejněných, čímž velice se usnadňuje práce těm, kdož veřejný ruch školský a osvětový vůbec sledují a instruktivní práce hledají.

V učitelstvu českém propaguje se nyní důrazně myšlenka zříditi „Ústřední svaz slovanského učitelstva“, jaký mají na příklad Němci, pořádat sjezdy všeslovanské a výstavy školské všeslovanské. Podobná myšlenka přetřásána před lety v Katol. spolku českého učitelstva na Moravě, ale zůstalo při pouhém návrhu.

Péče o německví zrači se nejlépe v úzkostlivé snaze zachovati každou školu německou, byť sebe zbytečnější. Pěkný k tomu doklad je boj o německou školu v Hořanech na Žatecku. Obec 15 roků všemožně se bránila proti břemenu ničím neodůvodněnému, ale marně. Německá jednotřídka, jež pohltila ročně 3000 K byla udržována houževnatě vedle dvouřídky české. Až konečně 11. listopadu 1905 zrušena, když nepodařilo se do ní sehnat více než 1 žáka. Za to v Dobřanech po velikých táhanicích pro 220 dětí povoleny 3 třídy, ale pro 400 dětí „německých“ zřízeno 15 tříd, mezi nimiž i školy měšfanské.

Jak informován je tisk liberální o věcech školských o nejbližším sousedstvu, svědčí zpráva Č. Uč. (r. IX. č. 12) o konfesionalní škole v Prusku. List a po něm jiné piší, že ve sněmu pruském co nejdříve od konservativních stran bude podán návrh na zavedení školy konfesionalní. A ona v Prusku škola konfesionalní dávno je všude uplatněna a od věřících katolíků i evangelíků, jakož i od učitelstva těchto škol důrazně hájena, jedná se jenom o některé opravy škol konfesionalních ode dávna trvajících. K tomu dodáváme ještě, že německý svaz katolických učitelů má přes 10.000 členů, a svaz katolických učitelek má také členek na tisíce.

Učitelstvo soukromých škol evangelických v Čechách žádá, aby připojeno bylo k pensijnímu fondu učitelskému. Sněm odkázal petici zemskému výboru s nařízením, by pro zasedání příští připravil příslušný návrh. Bude jim vyhověno.

Právní poměry učitelek ručních prací ve Slezsku upraveny v ten způsob: Definitivum obdrží učitelky po dvouleté službě, mají-li 16 hodin vyučovacích. Poněvadž by jenom 28 učitelek obdrželo definitivum, navrženo, by po příkladu moravském ruční práce zavedly se do I. třídy, což může nařízením zem. školní rady se učiniti. Učitelky nedefinitivní obdrží podporu ve stáří.

Náš dorost živnostenký výborně si osvojuje taktiku násilnickou a následuje účenlivě příkladu sociální demokracie. Učňové žádají zrušení večerního vyučování na školách pokračovacích a domáhají se toho vytloukáním okem učitelům a různými nezbednostmi klukovskými učitelům páchanými. Jakoby učitelstvo rozhodovalo, kdy se má vyučovati. Zase příklad, kam dospějeme, když ponechá se volnost těm nejmladším. Je na čase, aby ve školství pokračovacím provedeny byly změny, neboť nynější poměry jsou neudržitelné. Učitel je týrán od učňů i od nerozumných mistrů a na konec čekati má více než rok na odměnu beztoho nevelikou. Také řád pro pokračovací školy průmyslové vydaný je nedostatečný. Zejména ustanovení, že učeň za nejhorší přestupky má býti trestán vyloučením ze školy, je více než nevhodným. Neboť po tom právě mnozí nezbedníci touží a přičiní se všemožně, aby co nejdříve byli vyloučeni. Patrně sestavoval řád někdo, kdo asi v pokračovací škole nebyl a nevyučoval. Nebude-li uzákoněno, že učeň bez vysvědčení z pokr. školy prům. nesmí býti prohlášen za tovaryše, pak marná práce.

Světlo vydalo se do světa majíc nejlepší úmysl všem všudy od koruny tvorstva člověka až do nejdrobnější mušky prokazovati dobré služby. A vskutku, kudy se světlo ubíralo, prchala tma a mizely mrákoty a velebily vděčně světlo, pocestný na své pouti i pták v povětří. Ale netrvalo dlouho, a v tom světě divném, převráceném našli se i nepřátelé světla. Srotili se netopýři, můry, jepice a mšice všelijaké a přes rozdíl rodu i stavu valem pustili se na světlo, a že je musejí a musejí zničit.

Ale světlo nedalo se v blahodárném poslání zastavit. Když nepřátelé nejvíc dotírali, zalesklo se pravou září a hned netopýři zbaběle se rozprchli a dotěrnější jepice, jež houfně dotíraly dále, houfně popáleny padaly, světlo však zůstalo světlem; podnes v temnostech svítí a tmy ho neobsáhly.¹⁾

Umřel dobrý druh. Hluboká bolest sevře každé citlivé srdce při zprávě: zemřel člověk dobrý! Takovou bolest způsobila zvěst, jež rozletla se z východního kraje Moravy, že ve Frýdlantě dokonal svůj pozemský život učitel Rudolf Vindiš, po krátké nemoci v mladém věku 39 let. Byl horlivým učitelem na Frýdlantské škole obecné i průmyslové pokračovací, učinil mnoho pro povznesení svého rodiště a působiště, avšak možno o něm napsati ještě mnohem více, co jej zvláště ctí, nad všednost povznáší, co mu trvalou památku pojistilo: byl člověk dobrý! Význam těchto slov pochopují nejlépe ti, kteří se s ním stýkali, u něho útěchy, rady nebo pomoci hledali. Jsa hluboce vzdělán, ctil upřímné přesvědčení každého poctivce, vlastnost to zvláště v nynější štvavé době vzácná. Odpočivej v pokoji, druhu milý, duch Tvůj vznášej se stále nad naší učitelskou družinou!

Pochybné moderní prostředky výchovy. Dle časopisu „Slovenski Učitelj“; Moderna vzgojna svedstva.

Všeho moderního používá se ve škole. Odborníci dokazovali, že i vlivu suggestce lze použítí s prospěchem ve škole moderní. Dr. Berillon na př. píše: „Ve mnohých případech by bylo možno pomocí hypnotismu rozvíti u nepozorných možnost, aby pozorni byli. Bylo by možno zlepšiti jejich slabé popudy a tak přivésti na pravou cestu ducha jejich, jenž se od dobra bezpochyby vzdálil.“ Učinil v této příčině mnoho pokusů a jako výsledek jejich jsou jeho slova: „Především musí býti ten, kdo pokusy činí, dobrým odborníkem a musí míti mnoho zkušeností, aby posoudil, pokud je žák pro suggestci vnímavý. Vědychtivosti samou nikdy se nesmí dáti unésti, nikdy nesmí lékař způsobiti přesilný magnetický spánek, halucinaci neb zkázu.“

Jistý lékař se honosí, že suggestcí zbavil člověka bázně, lenosti a mnoha jiného.

¹⁾ Vyňato z knihy „Nové chodské bájky“. Napsal Jan Fr. Hruška. Obrázky kreslil Daniel Mayer. Nákladem Hejdy a Tučka v Praze. Knihu tu, z níž je i ilustrace na str. 1. tohoto čísla, vřele mládeži doporučujeme.

Zdá se však, že třeba všechno horování pro suggestci ve výchově přijímati velmi střízlivě. Ba zdařené pokusy by právě ukazovaly, že s veškerou rozhodností jest proti tomuto výchovnému prostředku vystupovati. Kdo může snadno vdechnouti někomu odhodlanost k dobrému, může mu vdechnouti i pomstychtivost. Kdo svojí pevnou vůlí vede druhého ku pravdomluvnosti, může toho zneužiti jiný ku lživému svědectví. Či nemohl by špatný a zkažený pokusník vlivu své vůle zneužiti ku zkáze druhého? Jest vskutku hroznou myšlenka, aby člověk slabomyslný zcela octl se v rukách duševního tyрана. Dosahu úkazu toho nelze si ano jasně uvědomiti.

Na štěstí nejsou pokroky hypnotismu v tomto oboru tak veliky a bezpečny.

Učený italský lékař, professor Lombroso v Turině, praví, že několik hypnotických představení v Turině a Milaně mnoho diváků neobyčejně pobouřilo a znepokojilo; některé mučila nepřemožitelná ospalost, jiní marně se namáhali, aby usnuli, jiných zmocnila se otupělost zvláštního druhu.

Zajímavý jest projev vyššího lékařského světa, který prohlašuje hypnotismus za škodlivý dětem a osobám nervosním: . . . „uvážíme-li, že třeba bdíti nad osobní svobodou člověka a že nesmí nikterak býti dovoleno pokusy odnímati člověku sebevědomí a působiti bolestné stavy duševní . . ., musíme býti toho názoru, aby hypnotismus, mesmerismus a magnetismus byl při veřejných představeních zakázán.“

V Rakousku při pokusech hypnotických stalo se tolik neštěstí, že zdravotní komise r. 1886 je zcela zakázala.“

Ve Francii proti hypnotisování ve veřejných představeních pozdvihli hlasu Dr. Charcot a Dr. Voisin, jenž tvrdí, že hypnotismus je zrovna tak nebezpečný jako morfium. R-ý.

Ústav hraběte Pöttinga v Olomouci a spolek absolventek jeho školy obchodní. O posledních svatodušních svátcích oslavoval Ústav hrab. Pöttinga v Olomouci pamět svého desítiletého trvání. Při této příležitosti odbývána současně ustavující valná hromada spolku absolventek dvouleté ústavní školy obchodní, které súčasnilo se přes 70 absolventek zmíněné školy. Dvouletá dívčí obchodní škola Pöttingea byla první svého druhu v zemích českých a založena v roce 1899, vyslala nyní již 5 ročníků absolventek počtem 170 do života. První starost spolku jest organisovati své činné členstvo nejen v zemích českých ale po celé říši i v Rusku roztroušené a bude snad i širší veřejnost zajímati, kde a jaká místa absolventky školy té zajímají. Na základě zodpovědaných dotazníků všem absolventkám zaslanych a evidence, kterou i řiditelství školy o absolventkách vede, bylo dle stavu ze dne 15. listopadu: 38 absolventek, které umístění nežádají, 37 korrespondentek v různých závodech, obchodech, u pojišťoven, zemědělské rady, pivní dávky a p., 14 se provdalo, 13 je účetních v záložnách, mlékárnách a v různých kancelářích, u 12 nebylo možno bližšího zjistiti, 11 jest v závodech rodičů neb příbuzných zaměstnáno, 10 manipulantek v redakcích, knihkupectvích, tiskárnách, mlékárnách a p., 8 neumístěných, 6 úřednic u pošty, 6 u pokladny, 5 krámských, 3 stenografky, 2 zemřely, po jedné jsou učitelkou, sekretářkou, vychovatelkou, písařkou strojem a úřednicí u dráhy. Z absolventek zdržuje se 51 v Čechách, 102 na Moravě, 2 ve Slezsku, 1 v Dolních Rakousích, 1 v Uhrách, 2 v Haliči, 1 v Rusku, 1 v Bukovině. Nejbližší úkoly organisovaného spolku budou obstarávání míst

členkám zaměstnání hledějícím, a různé často dosti palčivé otázky stavovské. Prosíme českou veřejnost o přízeň novému sdružení ženskému, které nevzniklo z plané touhy po spolkaření, ale jemuž bude řešiti byt i malý kousek české otázky ženské.

LITERATURA.

Vychovatelství a vyučování.

Quintilio Tonini, La suggestione nella vita ordinaria e nell'educazione Roma 1905, Societa editrice Dante Alighieri.

Autor přítomné studie sledoval krok za krokem vývoj dětské duše; ježto pak suggesce znesnadňuje udržování, ať již celkové či částečné, kontroly neb výběru a vliv vůle dobrovolný i nedobrovolný je mnohem snažší a obecnější ve věku mladém, direktní jeho pozorování mají velkou cenu. Ovšem sám autor dal se svým argumentem tak ovládnouti, že vysvětluje některé zjevy jako vsuggerované, ač dají se dobře, ba snáze, vysvětliti svobodnou volbou. Když na příklad autorem zkoumané dítě přináší dle otcova rozkazu všem přítomným cukrovinky a samo si dříve nebere, není spíše vedeno poslušností, než že by otcova slova mu byla vsuggerovala ideu opačnou prvé? Jak autor sám na jiném místě tvrdí, suggesce je jen tehdy možná, nenalézá-li nová idea silný kontrast v ideji předchozí, což je právě v našem případě.

Práce Toniniho rozdělena jest na šest částí: v první probírá suggesce příkladu, vyhledává případy imitace v říši živočišné i u dětí. Vycházeje v druhé části od nejcharakterističtější, nejsnáze pozorovatelné a nejlépe prostudované suggesce, totiž hypnotické, uzavírá, že také ve stavu normálním a v životě obecném jedná a myslí často individuum dle vsuggerovaných idejí. Část třetí jedná o suggesce d a v u: shromážděné osoby nechávají se snadno ovládnouti živými city, jako je enthusiasm, strach, hněv atd., vhodně upozorňuje tu autor na některé nedostatky a nesnáze při výchově dítek v různých ústavech a pensionátech a pod. Část čtvrtá věnována jest suggesce v oboru sociálním; pátá autosuggesci. Část poslední jedná stručně o suggesce při výchově. Stručnost při nejdůležitější této části spisu netřeba však autoru bráti ve zlé, ježto v celé studii poukazuje na aplikaci suggesce při výchově a poslední tato část je jakoby souhrn celé knihy. Práce tato bohatostí myšlenek a pozorování, pěknou živou dikcí, řadí se jistě k nejlepším pracím, jež přímo či nepřímo jednají o suggesce. *Kratochvíl.*

„**Knihovnu učitelek**“ vydává Jednota Učitelek v Čechách. Svazek II. obsahuje znamenitou methodickou pomůcku pro vyučování jazyka německého na školách obecných a měšťanských z pera spisovatelky-učitelky El. Řehákové. Kniha jest výsledkem dlouholeté a stále zdokonalované školní praxe autorčiny a bude jistě vítanou všem učitelům a učitelkám, jimž jest němčině učiti. Cena brož. výtisku o 76 str. učebnicového formátu K 1. Objednávky vyřizuje a peníze za ně přijímá sl. Róza Jonášová, učit. měšť. školy v Kolíně.

Nová nauka o skladbě hudební. První díl tohoto populárního díla určeného pro samouky vyjde v době nejbližší. Přihlášky přijímá již nyní autor Arnošt J. Černý, maj. hud. školy a skladatel na Kr. Vinohradech, Kramerova ul. č. 4. n. Celé dílo bude obsahovati dva objemné sešity.

Spisy pro lid.

Henryk Sienkiewicz: **Na poli slávy**. Historický román, který do češtiny přeložil Dr. Bořivoj Prusík. Ilustrace od F. Hetteše. (Levné ilustrované knihovny roč. VII. Nákladem knihtiskárny E. Beauforta. Cena sešitu 18 h.). Barvitou plastikou předvádí nám Sienkiewicz v překrásném románu tom život na šlechtickém dvoře staropolském. Vyličení pestrého života na dvoře slavného krále Jana Sobieského poskytuje péru Sienkiewiczovu příležitost k mohutnému rozmachu. Vrcholem románu toho, jehož poboční děj zaujímá bouřlivý román lásky, jest apotheosa národního reka, krále Jana, vítěze nad Turky u Vídně. Tento moment slovanské moci tehdejší akcentuje Sienkiewicz ve svém díle velice šťastně. Zářivá epocha nejslavnějšího z polských králů Jana Sobieského dočkala se konečně zakončení v literatuře. Uchopilo se jí geniální péro Henryka Sienkiewicze a mohutnými rysy nakreslilo nádherný obraz historický v pravdě epochálního děje. Zvláštním půvabem působí staropolská mluva Sienkiewiczova, plná rozmanitých frází a slov; je to zvláštní sloh archaický, což i v českém překladě věrně je napodobeno. Mohutnými tahy načrtnut v románu tom nádherný obraz historický sytého koloritu, vznešených, právě živoucích postav a rozrušujícího v pravdě hrdinného a rekovného děje. První část trilogie o Janu Sobieském je barvitým obrazem staropolského života šlechtického na pozadí selankovém. Na tomto rozkošném pozadí odehrává se drama rodinné a dějinné. V prvním dramatu v popředí stojí mladá šlechtična panna Sieniňská, oběť měnlivého osudu. V dramatu dějinném súčasťněn je pak celý národ polský, s Janem Sobieským v čele chystá se radostně na pole slávy proti strašnému nepříteli všeho křesťanstva. Vítajíce srdečně toto nové dílo mistra Sienkiewicze, nepochybujeme, že dojde hojné oblíbenosti i u čtenářstva českého. *A. K. Viták.*

Nové dílo. „**O hvězdách**“, čtení pro každého. Stran 196, cena 1.50, poštou 1.60. Vydal Dr. Fr. Nábělek v Kroměříži, nákladem vlastním. Objeďnávký dopisnicí u autora. Dílo určeno jest pro širší čtenářstvo a obsahuje z hvězdářství tolik, co každý poněkud vzdělaný měl a mohl by věděti o hvězdnatém nebi i bez znalosti matematiky a bez přístrojů hvězdářských. Kniha psána jest slohem pro každého srozumitelným, kořeněným místy vtipem, žertem a satirou, baví i poučuje. Kapitoly mohou býti čteny každá o sobě, některé obsahují věci, jichž bychom marně hledali i ve velkých dílech astronomických, jsou původní, jako na př. kapitola o tom, jak podle hvězd poznává se, kolik je hodin, dle měsíce, jaké jest datum atd.

V proslově dočítáme se, proč měli bychom všimati si hvězdného nebe, v doslově učiněn závěrek o lidském rozumu, o povznešenosti člověka nad jiné tvory a uvedeny výroky některých slavných hvězdářů, týkající se viry v Boha. V díle samém putujeme napřed po nebi a seznaváme souhvězdí, určuje se ekliptika, rovník, posice hvězd a určování času dle hvězd, sluneční hodiny. — Dále dočítáme se o slunci a o soustavě sluneční, o oběžnicích, vlasaticích, létavicích a povětroněch, o světle zviřetníkovém, o stálicích, kolik jich jest, jak jsou daleko, jak jsou veliké a z čeho jsou; o hvězdách nových . . ., o shlucích hvězd, o mlhavinách, o mléčné dráze.

Doporučujeme to dílo všem, koho zajímá hvězdnaté nebe; všechny knihovny naše měly by je míti.

Knihy pro mládež.

Pohádky báčorky a pověsti. Napsal prof. Josef Košťál. Se 4 překrásnými barevnými obrázky českého umělce J. F. Hetteše.

Kdo chce dítkám připravit opravdovou zábavu, sáhni ku knize této. Z českého pera osvědčeného sběratele vytryskla v podání lidovém, s jehož povahou se shoduje, má původ svůj. Vedle zábavy dává vycítiti zlé následky neposlušnosti, závidi, nepřátelství, chválí lásku k vlasti a rodnému místu, úctu ku stáří a k rodičům, seznamuje čtenáře s bytostmi vybájenými a žijícími ve fantasmii lidu českého. Z bohatého obsahu vyjímáme: O železném muži, Krakonoš a vdova, Vodní panna a pastýř, Lamželezo, Drtimosaz a Skopcenakopec, Jaký sen taký den, Tři zlatá jablka, Kukačky, Propadlý hrad, O Rulinkovi, Proč neví člověk, kdy zemře? Princ Dobromil a princezna Jiřina, Svatojanský věneček atd.

Úprava nádherná — vesměs česká práce. — Cena 3 K, obsahu i úpravě zcela přiměřená.

Pampelišky od Terézy Mellanové. Mezi knížkami, jež objevily se na knižním trhu vánočním zamlouvá se mile úhledná, pěkná knížka veršů pro mládež „Pampelišky“, chvalně známé autorky Terézy Mellanové. Srdečné tóny dětské lásky k matce, otci, horoucí, nadšené zpěvy vlastenecké a zas prosté, veselé verše plné humoru vanou ze sbírky vsťfc. Rády budou je děti číst, vždyť jsou tak nehledané — tak svěží.

Roztomilé obrázky výtečného ilustrátora J. Weniga přimykají se k veršům plně a cele. Úprava knížky (z knihtiskárny E. Leschingra) velmi pěkná. Přejeme upřímně, aby hodně těch „Pampelišek“ zapadlo v malé dětské dlaně. Vydáno u knihkupce a nakladatele A. Storchy syna v Praze, Staroměstské náměstí číslo 20.

Pavel a Virginie. Napsal Bernardin de Saint-Pierre. Přeložila Eliška Řeháková. S četnými původními francouzskými ilustracemi. S potěšením přijímáme toto nové vydání ušlechtilé knihy Bernardina de Saint-Pierre, která svými krásami nikdy nesestárne a i nynějšímu mladému pokolení může s úspěchem ukazovati cestu zdravého životního názoru. Kniha tato dožila se v cizině nesčetných vydání a přeložena do všech vzdělaných řečí a literatur evropských; stala se klassickou a ušlechtilý poměr Pavla a Virginie nabyl světové přislovečnosti. Ne darmo brali statisícové čtenářů knihu tuto do ruky, aby znovu a znovu k ní se vraceli; pokolení za pokolením vymírala, ale kniha „Pavel a Virginie“ novým generacím stále hlásá moc a sílu ctnosti a blaho života, tráveného v úzké blízkosti s přírodou. Doufáme, že kniha tato stane se milou i naší mládeži a vítáme nové její vydání tím více, že dostalo se mu pěkné výzdoby původními francouzskými ilustracemi. Vychází nákladem Jos. R. Vilímka v Praze v seš. po 10 h v knihovně „Divčím srdcím“ (rediguje Pavla Maternová).

Na rozehodnou! Několik slov mládeži odcházející ze školy. Napsal Jaroslav Karásek. Cena 20 h. Zvláštní vydání pro chlapce a dvoje pro dívky (s věnováním učitele a učitelky). Oblíbený spisek tento zasílá Jaroslav Karásek, c. k. učitel tělocviku a majitel „Výchovy tělesné“ v Brně, d'Elvertova tř. 9.

Nové chodské bajky. Podle životních názorů a starých mravů chodských napsal Jan Fr. Hruška. Obrázky kreslil Daniel Mayer. Vydalo nakladatelství Hejdy & Tučka v Praze. — Je to milá knížka, jakých literatura pro mládež málo má. Spisovatel šťastnou rukou z hlubin moudrosti lidové lovil pravé perly, jež slovem krásným mládeži podává. I dospělý se nad nimi zamyslí a rád se zahledí na umělecky dokonalé kresby Mayerovy. Cena 1 K 50 h je nepatrná. Doporučujeme vše.

Objednávajíc knihy, o nichž zde píšeme, odvolávejte se vždy na „Vychovatelské Listy“.